

ЗАПОВІТ ЗАСЛАНЦЯ.

Вмер козак на самотині,
В тяжкому засланню,
Вмер без свідків, без родини
І без розпрощання.
Вмер козак з нудьги та туги,
В тундрах марно згинув,
Та в листі своїм до друга
Сповідь свою кинув:
„За любов до України
Й рідного народу
Я затратив долю й волю
І здоров'я й роду;
Та затратив я даремно,
Вжитку не придбав я,
Бо в неволі на чужині
Вік свій звікував я.
Я загинув, люди добрі,
Без ужитку й слави,
Бо не жив я в тій неволі,
А конів я діяво;
Я не жив, я нидів в мурах,
В дряговинах гинув,
І даремно щирим серцем
До роботи линув;
Бо ні способу, ні волі
Я не мав до діла,

І з відчаю кинув дух мій
І жоріло тіло;
Я загинув, люди добрі,
Без ужитку й слави,
Бо не жив я свого віку
А відмучивсь діяво“.

* * *

Вмер козак, юнець бездолний,
Кинув білий світ,
Та залишив братам вольним
Щирий заповіт:
„Коли схочуть вас на муки
Вислати на чужину,
Не давайте живцем в руки,
Бийтесь до загибуні!
Бо стократно краще вмерти
З руки махаметя,
Ані-ж ждати в нудьзі смерті
В північних заметах.
Казнь за волі оборону
Буде вчинком мести;
Вість про неї піде в люди
Й викличе протести.
І западе в живі серця
За правду обидя;

До жорстоких катів мерця
Сплодить ся огида
І научать глухих чути
І сліпих прозріти,
Розохотять давні пута
З ніг народніх здіти.
Коли-ж дасись живцем в руки
На тяжке засланнє,
Віддасись на тайні муки
Й безвістне коханнє.
І умреш ти в самотині
Сам один умреш ти,
Позабутий на Вкраїні,
Змучений до решти.
І не знати ме громада,
Що ти згинув марно,
Тільки кати будуть раді,
Що вбили безкарно.
І про те злочинство враже
Хіба по столітку
Грабьком історик скаже,
Катам не в замітку!
Не давайте ся-ж у руки
Катам України,
Не давайте ся на муки,
Бийтесь до загибуні!“

Василь Лиманський.

Історія одної ночі.

Оповідання Михайла Заволоки.

I.

„Наш недорівняний сатирик“ Іван Борсук сидів по полудні перед новим роком 1896-м у себе в хаті перед запаленим камином і читав.

Світ останнього дня, проходячи через шиб широкішого подвійного вікна, все сірійшав і все далі усювавсь перед вечірньою пітьмою, що притаївшись по дню в кутах, тепер все сміливіше вилазила з них, крок за кроком опановуючи хату. Помаду зникали фігури на образах, нікля, пропадали контури кількох бюстів, що висіли над бюро, тратили свою фігуру меблі, і артистично, хоч просто, прибраний кабінет переживався в безкрайю просторінь смерку, заселену якимись невідомими смерковими істотами.

Борсук перестав читати, бо букви зливались вже в невизнанні рядки, пологив книжку на полицю камина і втупив очі в червоне багаттє.

Коли чоловік живе один, йому не треба сидіти під камином і дивитись на огонь — з каминового огню втворюються гіркі, сумні, пекучі спогади й починають його гризти. Особливо-ж се буває на Святий вечір і на новий рік.

Борсук знав се, але йому думалося, що не так гірко буде сидіти перед камином з своїми думками, як бути між гучним, балакливим товариством і тішити його своїми ставними дотепами. Тож він не читавши згріб на купу всі запрошини, які одержав на сьогоднішній вечір, і вибравши книжку, сів під каміном, щоб стрінути новий рік, а як не стане охоти — розминутись з ним, се-б то заснути ще до його приходу.

І він сидів і думав.

Се все були знайомі думки. Як добрі приятелі вони все навідували його, особливо під урочисті часи...

От встає перед ним блідий, білявенький хлопець-дитина з глибокими проникливими очима, — такий вразливий на все, такий уважний; як багато дивного зауважав він, чого пояснити йому не міг ніхто, і як любив він слухати, про що гомонили вечером в березі верби.

А от парубчак з тим же проникливим, але вже нотордливим і насмішкуватим поглядом; він вже глибоко зрозумів мізерність життя й громади; він вже знає, що нема чого питати в людей пояснення тих дивних питань: на них дадуть відповідь лише ті вибрані одиниці, що силою свого розуму несуть світ в пітьму людської темноти й глупоти; до їх числа мусить і він належати, а дятлого мусить все знати і всі питання вперед порішити.

Він зникає, а його місце заступає молодик з рухами стенового вітряка, з ніколи неприбраним волоссям, але з завжди готовою огняною промовою, з фразою, гучною як мідяна труба,

але в тім гук є звук справжнього срібла, і слухач чує, що се слово йде не з порожняви, і що сей чоловік не зрадить...

І так далі... Вони йдуть, міняючись, але вони не втічуть один від одного, на них є одна печать, є щось спільне. Як його назвати?

Всі вони рвались наперед, не оглядаючись на людей, на час, наче сподівались, що се все ще колись можна буде з'ужити иньшим часом.

Иньшим? Як би той вернувся!

Де та старосвітська хата, звідки плачучи провозжала його мати до школи? Де ті дитячі руки, що обіймали його шию, як він їхав на далеку сторону „за висою освітою“ і цілуючи замурані щічки малих братів і сестер, казав собі, що то мусить чоловік з холодним серцем перенести, коли ставить собі якусь висшу мету.

Де та дівчина з червоними щічками і бадьористим носиком, що так неустанно сміяла ся з його вітрякових рухів? Вона виправді не все сміялася, і іноді дуже уважно мовчала й співчутливо слухала, коли вони ходили в березі під вербами, і він оповідав їй свої плани перебудови сьвіта. Але для сеї перебудови він полишив і берег, і верби, і сю дівчину з червоними щічками, і не бачив її більше.

Та перебудова тривала дуже довго, і хоч вигляд громади від тієї роботи не змінив ся й трохи, але будівничий переживав се дуже.

Дивно було-б, як би ні! Скільки подій, скільки перемін! Цілих два роки він стояв в головах цілої партії і давав інструкції людям, два рази від себе старшим. Скільки за той час було промов, адресів, повитань! Скільки винито за його здорове всякого трунку! Скільки тисяч, соток тисяч вибивало ся його імя на папері всім буквами з іром і без іра!

Верби, старі верби, чи ждали ви коли сього?

Коли він згадував за них, він випростувався і підіймав голову, наче певний був, що дістане й від них слово похвали.

За те ласкаво кивнули йому вони, коли він опинивсь не на коні, а під конем, коли його „розвінчали, скинули з престолу“, і він мусів своє місце передати иньшому чоловікові, з голосом далеко гучнішим, справжній ерихонській трубі, хоч може й без всякого сліду срібла в звуку.

Верби кивнули йому здалека, — він вже не вернувся до них, бо зівстав ся будувати громаду далі, вже не в ролі будівничого, а просто каміняра. Але він пам'ятав їх і те, що діялось під ними. І коли люди дивувались, що в сього зраженого гіркою кривдою громади, острого як бритва чоловіка, так

часто проривали ся речі, цілі утвори повні горячої любови до людей, непохитної віри в добро і правду до загину, такі бадьорі й невні, люди не знали, що він пригадує, як розмовляли верби, пригадує старосвітську хату й слюзи матери, що текли по його щоках.

Виправді, й він сам не знав, що пригадує.

А час ішов. Верби пропали і беріг висох, і висохли на віки слюзи матери. Борсук став „нашим високоповажним патріотом“ і сидів на самоті під камином та дивив ся на багаттє.

II.

Огонь гоготів і бурхав. Він силкувався, як скорше обійняти дерево, потім іти кризь шпари в саму його середину; він то підскакував, то припадав, шпів з пересердя і з задоволенням тріскав, і нарешті опанувавши все дерево, заготовив на всю хату. А по кількох хвилях останні огники хитко, непевно, сирітливо перебігали по угіллях і нарешті, по тій агонії, цілковито зникли.

А Борсук сидів, відкинувшись на задок крісла, і на лице його лягали все темніші тіні.

Так, так!...

Хто вернув би йому ті минулі часи, коли ходив він у двох в березі під вербами; коли другий голос з таким щирим співчуттям притакував його мріям і рука стискала його руку, як говорив він про те, що не вважати же на перешкоди, боротьбу й глум; коли щастє було так близьке, можливе. Хто надгородить йому втрату того серця, такого щирого, такого простого, — цілої тої істоти, такої сьвіжої, непорученої в своїй вірі, в своїх симпатіях. Те серце могло внести світ, тепло і в його існування, воно просвітило-б йому темні, малодушні смерки життя, коли душа жліє, воля никне, й чоловік радий хоч де небудь шукати підпори...

Що натомість він мав? Славу — ка-зна що; се кадило, що ним сьогодні перед Богом махають, а завтра хто зна, чи не махати муть перед чортом. Славу! — від самого слова сього в чоловіка, що її зазнав, підіймається така гірка хвиля, ніби він всі цінові дерева на сьвітї обгриз. Вдячність! — він її зазнав в різних формах, але за неї чоловік згадує звичайно лише тоді, як її бракує, так як за здоров'є. Громадська користь! — се також сурогат, що до нього звертають ся, аби замилити собі очі на брак особистої користі. Ціле море її хіба замінить чоловікові краплю особистого щастя? Раз живе він — в сих словах занадто багато ваги. Він може потішати себе, що його робота осолоджує життя дальших поколінь, але ді дальші покоління не осолодять нічим його життя. Чи знати муть

воин його? Чи не перетворюється на най-благородніший піт, сок нервів найліпших людей в найпростіший компост до ґноєння ґрунту, для поживи дальших поколінь, що так само мало журяться за ними як ми, їдаючи добрі овочі, за ту худобу, з якої добуто було костяної муки до ґноєння?

III.

Такі думки витворює багаттє, коли перед ним сидить і дивить ся на його самотній чоловік в урочисту годину. І Борсук почув, що він не зможе терпіти гризоти тих думок.

Він все жив надією, що колись прийде його час, тишнись нею, хоч би й напів несвідомо; а час уливав, і він з молодика ставав поважнішим громадянином, далі чоловіком „на становищу“; молодий пух на щоках перетворив ся на жорстку бороду, а далі приймав шпакватий кольорит. Він все робив не для себе, а та надія чогось свого особистого, як блудний огоник скакала навколо його, то з'являючись, то пропадаючи.

Чогось свого, для себе — се ставало доконечним. Без того чоловік не може жити, не затроєний вічною горечню; без того він буде почувати себе сиротою, навіть коли покріє його своїм матерним покровом рідна земля, що для неї готував він цілий вік в своїй особі добрий компост для будучих поколінь.

Мати щось своє — за се він думав так часто, навіть забирив ся, але вічно відривала його якась „пекуча“ справа, і він зоставав ся з тими „чужими справами“ на далі.

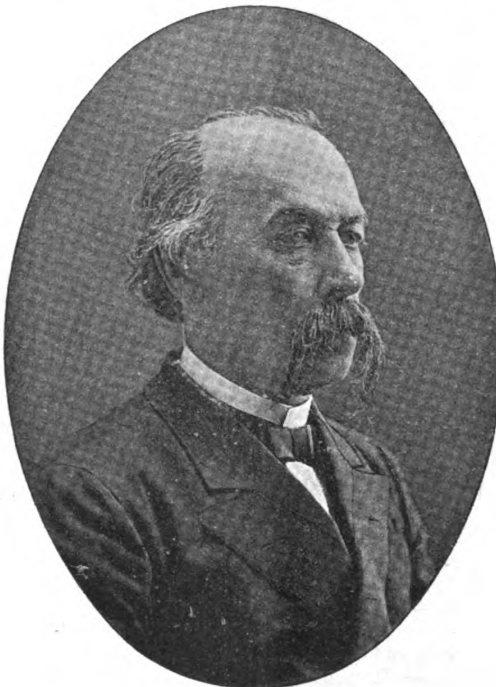
Але далі вже — ні. Треба взяти справу так ясно, як два рази два — чотири. Він не може марити ні за які вже романтичні історії. Беріг висох, і верби вирубано. Але він чоловік ще не старий, з „ґеніяльною міною“, яка все таки щось варта, з довгим формуляром всяких заслуг, з репутацією незвичайно милого до пожиття чоловіка, і при тім „на становищу“, що не потребує дивити ся нікому в руки. Натомість він не вимагає нічого незвичайного — ані великої краси, ані якогось достатку, ані навіть великої освіти й розуму. Він хоче мати тільки щире й просте серце, налите теплом і ласкою, таке як він чує і в своїх грудях під опаною „випробованого патріота“ і „недорівняного сатирика“.

Раз так, йому не треба довго думати; добра половина дівчат мають таке серце, і значить треба по prostu стукати в кожне серце по черзі, ждучи, щоб котресь відчинилося до його. Для свого треба, правда, відваги, але чи позичати відваги йому, „випробованому патріоту“, що був на коні й під конем, скоштував „слави“ й зазнав „вдячності“ аж по саме „дякую дуже“, як казав один комік.

І нема чого відкладати! Де ті запросни на сьогодні? Ну — від Івана Сироти — там завжди знайде ся якась пекуча справа, — я не маю тепер до того охоти; радник двору Попівай — в них здає ся окрім самого дрантя „не низше шестої ранги“ не буває нікого; Срихонська труба — він тепер все нафтарів та цукерників годує; Микуличі — о ортіме! в їх, я, знаю, є цілий виводок молодих дівчат, і все як раз під ту кваліфікацію, що мені треба, а певне мусять бути й чужі ще. Осьма година — трохи пізно, але мені можна. Перемію лише сурдута; от — другий тиждень збираюсь купити нову краватку, а все забуваю!...

IV.

Борсук зібрав ся за хвилину й взявши фіякра, поїхав до Микуличів. Се були

Василь Васильович Тарновський.

давні знаємі. За тих часів, як Борсук був „на коні“, Микулич був одним з найвірніших його ад'ютантів, і їх приязнь, не порвавши ся й тоді, як Борсук був „під конем“, додержала ся до сих часів.

В господі було вже людно й голосно; громада в зборі. Борсук увійшов до сальону з своєю звичайною міною — веселим і трохи насмішкватим усміхом чоловіка, що нікому не завидує і нічого не потребує; се була така звичайна машкара, що лице само складало ся так, ледви приступив до нього сторонній чоловік, хоч би сам він гриз ся як найбільше. І сторонній чоловік з завистю думав: от хто не знає ніколи журби, от кому добре ведеть ся!

І тепер він зробив вражінне своїм приходом в сальоні, своїм виглядом „ґеніяльного чоловіка“, своєю гордовитою

поставою перебийця і своєю привітною товариською людиною. Його повитали радісно, тим більше, що не сподівали ся вже. Господар хотів запровадити його до „почесних“ гостей, що гризли якусь пекучу справу, але він ухилив ся і пристивсь між громаду.

Справді, було багато молодіжки, парубків і дівчат; очевидно, збирали ся аранжувати якийсь танець, і для того метушили ся. Борсук оглянув дівоче товариство. „От як би хто міг догадатись, подумав він, що такий „просвіщенний“ чоловік збираєть ся сватати, кого Бог дасть; тим часом так воно й звичайно буває, тільки що робить ся не так свідомо. От старша дочка хазяїна — я її можу посватати не вагаючись, її середню сестру — також; отсю білявеньку дівчинку — не знаю, як її звати — я також охоче посватав би: вона повинна бути дуже широко людиною, хоч ще дуже молода і дивить ся на світ зовсім дитячими очима“.

Загнали вальса, і Борсук пустив ся в танець і собі; він запросив старшу доньку господаря й балакав з нею за сьвата.

„Як вона сяє, думав він, скільки віри в життя й її красу та добро має бути в неї!“

„Все життя ще перед мною
Під покровом мрій і звуків,
Наче дальнє місто ранком
Повне сяєва та гуку“ —

продеклямував він вірші поета своїй дамі.

— Що вам привиджуєть ся в тих мріях? Що жадали-б ви собі на новий рік?

— Скажіть ви попереду.

— Я — дуже мало; я-б хотів на той рік не бути таким самотнім бурлакою, — відповів він просто.

— Се від вас лише залежить.

— Се так лише говорить ся.

— Попробуйте — і переконаєтесь.

„Тримайсь, Іване“, сказав собі Борсук; „дивно, що в мене так серце стрепенулось, ніби мені було лише шістьнадцять літ“, — і перемішав себе, він снитав її з веселим усміхом:

— А ви пішли-б за мене?

— Чому ні, — відповіла вона йому в тон, — як би я не була засватана.

— Шкода, що я спізнився, — засьміяв ся Борсук, — але в такім разі ви повинні знайти заступницю, бо я інакше буду сватати сьогодні всіх по ряду.

V.

„Початок зроблений“, сказав собі Борсук, посадивши свою даму. „Я не належу до заботливих, і буду пробовати щастя далі, але мені дивно, що такий виправний психолог як я, не впізнав з лица, що та дівчина закохана й засватана — се-ж в неї написано на лиці огненними буквами. А передо всім треба бути трохи спокійнішим, а то я так дражню ся, що то і далі не йде“.

Він підійшов до тієї білявської панни, якої імя забув, але саму він пам'ятав дуже добре і крутичись з нею запитав:

— Чи пам'ятаєте ви, як на кутю ви мали жалі перед кількома літами, що вам не дали шабельки, як вашому братови, а дали натомість ляльку, і вас потішали, що як ви виростете, то будете мати шаблю ще ліпшу.

— Я була страшена забійка, і мене все ганьбили, що я поводжуся як хлопчик, і що мені пошито убрання хлопця.

— Власне се цікаво, що межі дівчатами — хлопцями й дівчатами нема такої різниці в характері, в уподобаннях, яка з'являється з часом у дорослих; се власне могло-б бути одним з важких доводів того, що так звана природна різниця між чоловіком і жінкою що до вдачі, характеру, яку так підносять ті, що хотіли-б ставити жінку нижче від чоловіка, є результатом громадських умов, в яких живе жінщина.

Се говорив він вже, сидючи, по скінченій турі, і бачучи, як очі його сусідки десь не уважно блукали по салоні, відчував, що ся розмова для неї не має великої цікавості. Але раптом її неуважність зникла і лице все засвітилося, як ліхтар з кольорового паперу, коли запалять в ньому свічку; — її йшов запросити якийсь молодик, з неймовірно налязеним коком, як злобно запрямитив Борсук, і за хвилину вони вже крутилися на другім кінці салону.

„Ну, се найліпша відповідь: sic me servavit Apollo! Я можу себе потішити, що на сю тему про брак різниці межі дівчатами можу написати сензаційну статтю, і товариство жіночої еманіпації піднесе мені адресу з підписами, може навіть з підписом цієї білявської панни — її се страшно-б потішило, як би її підписав до того взяли, і вона-б розказувала всім, що я се саме їй казав тоді й тоді. Однак, що се я гаю час, — перебив він свої гіркі фантазії: треба довести справу до кінця:

„Іди вперед, воляче.
Ти мусиш стріти смерть“, —

як схиляється в Андерсеновій казці, що я читав колись хлопцем.

Він підійшов рішучим кроком до середньої дочки хазяїна.

„Чи вона ангажована, чи не ангажована, — загадав він собі, як на прощайний знак, і сам подумав: так люди стають забобонними“.

Ні, не ангажована, і очевидно, її дуже утішило, що її запросив Борсук, „пан президент“, як вона його титулювала. Борсук запитав, чи багато вона танцювала, і котрий танець їй більше подобався, і де вона любить більше танцювати, дома чи на балу, і хто їй з кавалерів подобався найбільше. Дівчина відповідала просто й безпретенсійно, так що в Борсука аж серце стало перейматися надією.

„Се щира душа, кусень мармору, що з його чоловік виправляє такий образ, якого потребує його душа“.

І серед тієї балачки він запитав її весело:

— А чи могли-б ви полюбити такого старого, шпаківатого чоловіка, як я?

— Пан президент зовсім не старі, і ще менше шпаківаті, і виглядають зовсім молоді.

— Ви смієтеся з мене, а я вас питаю не на жарт, чи могли-б ви піти за мене?

Вона здивовано глянула на нього, і заклопотано додала:

— Пан президент такий учений, славнозвістний, потребують собі пари пиншої.

— От бачте, я так і знав, — засміявся він цілком природним сміхом, — а ви кажете, що не вважаєте на ріжницю літ.

— Пан президент все сміються з мене, а удавали, ніби говорили не на жарт, — заперечно сказала дівчина, переходячи до иншої пари в кадрилию.

VІ.

„Амінь! думав тим часом Борсук. Більш пробувати не хочу; застається ще хіба дати в газети оголошення, що чоловік середніх літ, з характером і маєтком“ потребує собі жінки з ширим серцем. Скільки щирих сердець тоді-б на світі знайшлося! Всі скептики й песимісти повинні були-б відкусити собі язика на віки. Але я все таки повинний зробити собі комплімент, що ходжу в огонь добре, як старий кавалерійський кінь, і вів свої пертрактації зовсім не компромітуючи себе, так що все з того можу удати лише жарт. Але тепер я нічого не хотів би так, як втікти звідси й заснути відразу, але то неможливо: я поперед мушу дійти до дому, розібратися ся, лягти — а кат його зна, як мене можуть за той час мордувати думки“.

Тим часом прийшла старша дочка просити його до вечері.

— Багато-сьте засягнули сього вечера відомостей? — спитала вона його.

— Я переконався, що від року до року маю все більший успіх у красивого пола, — сказав Борсук, і для того мушу відложити своє свідчення, що ношу від кількох років, ще на пару літ, аби запевнити собі певніший успіх, — відповів Борсук, ведучи її до вечері.

Йому досталося місце між нею й панною в рожевій сукні, і він приступив до обов'язків застільного кавалера.

— „Отже ще маю нагоду, — думав він, подаючи хліб рожевій панні, — вона не погана за себе, але ся манера говорити con molto espressione сама одна може чоловіка зарізати без ножа. А тим часом вона споглядає на мене якось солодко. Чиста іронія долі! Ти знаєш, Іване, переходим з стану заціпенного в стан відпорний — тримайся-ж, — думав він, конспіруючи якусь рибу й прислухуючись, як рожева панна почала критикувати „сучасну молодіж“.

— Я не можу її навіть порівняти з попередньою генерацією, що захо-

вала в собі стільки молодечого огню, стільки запалу, стільки живого інтересу до життя й його злочиств“.

— Ви, добродію, певне хочете сим сказати мені щось приємне, — відповів Борсук, — і я дуже дякую вам за такий добрий замір; він безперечно свідчить за ваше добре серце, але всі такі речі роблять на мене вражіння заупокійного дзвона, і остаточний вивід з тих всіх компліментів може бути сформульований прислів'ям: „Був кінь та з'їздив ся“.

— Власне мене се дразнить, як ви таке кажете; в вас стільки енергії, стільки життя, ви вмієте так загригти, одушевити...

„Ге-ге, го не жарт, — сказав собі Борсук, і в мислях дуже подякував хазяїна, що як раз в ту хвилину, спостерігаючи наближення півночі, устав з чаркою, аби повітати новий рік.“

— Чого-ж вам побажати на новий рік? — кокетливо запитала рожева панна Борсука.

— Чого — найліпшого, а найліпше на світі свобода, отже бажав би і на дальші роки зістатися вільним і нічим не зв'язаним козаком.

— О свобода... За свободу! — сказала рожева панна; — я сама велика прихильниця свободи і її оборонців.

„Се називається ся зробити добру міну при злій грі, — подумав Борсук; — вона не дурна, се треба їй признати, але тієї відпави з неї буде досить“.

Його сум нагло розійшовся по сій пригоді, і вернувся звичайний нервовий гутор. В салоні його зараз забрали до якоїсь гри, і він почав найбільше пустувати, виправдуючи похвалу рожевої панни, висловлену старшій генерації. На разі прийшлося йому якогось фанта зробити, і йому випало щось розказати.

— Але новеньке! — закричали йому.

VІІ.

— Зовсім нове: раз, що недавнє, а друге — що секретне, — сказав Борсук. — Воно сталося як раз під новий рік латинський, що ледви минув, і оповідаю мені під найбільшим секретом, а що його зраджу перед шановною громадою, то лише з переконання, що ніхто не зможе з того секрету відповіднішого ужитку зробити.

Герой мого секрету — є лев, мідяний геральдичний лев, що стоїть на головній брамі в однім славнім руським місті. Може хто схоче мене тут зловити на неймовірності, але я мушу пояснити: різьбар, що зробив того льва, був латинського обряду, і для того лев обходив новий рік по новому календарю, хоч був Русин. Він мав з роду півчверга ста літ, значить — як на геральдичного льва — вік більш молодий, як старий, хоч безперечно він не належав вже до категорії тих, що в них „молоко на губах не обішло“. Зроблений був неформально, рисами глибокими і роґатими, але звісно, що для гераль-

Ві́зз на лови. [З малячу Йосифа Бриггс].

дичної фігури в тім полягає ціла краса й смак. При тім був „на становищу“, бо стояв, як я кажу, на самім версі головної брами. Всі панни, певне, признають, що мій приятель був *heirathsfähig* в повнім значінню того слова і міг з того погляду видержати з честі хоч би найострійшу критику.

Але він мав більше — він мав славу й велику популярність: його фігура стояла на мійських печатках і ріжних друках; його портрет носили мійські патріоти на шпильках і брелюках, його знали в місті всі від найбільшого діда до найменшого хлопця, що не носить ще повної туалети, і хоч деякі матері лякали ним дітей, але лев се дарував їм ласкаво, знаючи, що прості люди в своїй простоті несвідомо профанують часом і найбільші святощі.

Він мав свою історію. Коли місто опанували 31 лютого року *yst* Сарацини, його скинули вороги з брами, і він лежав так три місяці, поки не підняли його урочисто назад; і досі на лівій задній лані він мав слід від тієї пригоди. Коли було велике повстання народне року *yst*, і вигнано всю шляхту з міста, його прикрасили повстанці великим вінцем з квіток, і лев пишав ся в нім аж два тижні; коли-ж зближав ся час повороту шляхти з сильним військом, він скинув з себе вінця на остерогу людям, а як на брамі повішали голови й руки головних провідирів повстання, лев плакав великими мідяними сльозами, як то одностайно стверджує багато свідків. Не диво, що лев був осыішаний в десятках віршів і фігуровав мало не в кожній урочистій промові, навіть самої шляхти, що опанувавши місто цілковито, пустила великодушню в непамять прихильність льва до елементів опозиційних.

І при всім тім, бувши на такім становищу, тішучись такою славою й популярністю, мій приятель лев не почував себе щасливим. Панове може не піймуть мені віри, але я здаю ся на пань і пани, бо сі певно признають, що чоловік не може бути щасливим без поділу симпатій, і що якби він не мав з ким поділити всіх своїх вигід і прерогатив, то не тішили-б вони самого, хоч би він був і на такім високому становищу, як геральдичний лев. І лев в сій справі признав би правду не панам, а паням. Власне, від останніх півтора ста літ він що далі і сильнійше відчував свою самотність і приходив до свідомости, що не може бути щасливим в такім стані і мусить доконче його змінити. Але ріжні труднощі, які звязані були з його позицією, важні громадські обовязки, що накладало на його таке одвічальне становище, все перешкаджали.

І власне стрічаючи новий отсе рік він з цілою ясністю відчув, що так іти далі не може. В його мідянім, загартованім в огні серці кипіла така буря смутку, що він не міг її ані естеріти. Була темна безпросвітна ніч, і ніхто не чув, як геральдичний лев

обережно, щоб не гримнути й не заробити історичного сліду на другу лану, аліз на землю й пустив ся до міста. Він постановив чи як чи так знайти подругу серця. Вимагання його були дуже умірковані: він не жадати ме, щоб його суджена була зроблена з такого-ж самого дорогого металю, або щоб вона була сформована в таких самих геральдичних рисах, тим менше, аби мала які історичні сліди на своїй особі. Щирого серця, хоч би не гартованого з міді — більш нічого. Стоячи все на брамі, він не знав добре міста і пустивсь навмання. Зауважив передовсім прекрасну панну на вікні в пострига; вона зроблена була з чудового білого воску й мала червоні губи й сині очи, але вона була закохана в офіцера, що був намальований на дверях кравця через улицю, і засаватана, тож ввічливо, як добре вихована дівчина, перепросила льва, а zarazом спитала, чи не міг би він бути дружиною на весіллі — їй дуже-б хотілось мати таку важну персону боляриню. Та лев добре тямив, що жонатий не може бути боляриню, а він мав непохитний замір заручитись ще до нового року, — і відмовив.

Він пішов далі й скоро запримітив иньшу панну — се була русалка над дверима антики; правда, вона була зроблена з дерева, а самого звичайного вільхового дерева, але лице її було розмальовано найліпшим бляйвайсом, щоким натерті мінією, а на голові був зелений вінця.

„Отсе мусить бути гарна дівчина, хоч і простенька“, — подумав лев, але русалка побачивши таку страшну геральдию, а не знавши нічого про історичні заслуги нашого льва, злякала ся, вдарила ся в сльози і загрозила, що покличе поліцію; а що лев, як добрий Русин, не вважаючи на свої заслуги, завжди оминав конфлікт з поліцією, то й завернув скорше в иньшу улицю.

„Не ведець ся мені, — думав він зітхаючи глибоко. — Але попробую ще щастя!“ — і потяг ся до якоїсь панни, намальованої в ролі прачки, з гарячим залізком [праскою] в руках; порекомендував себе, вичислив всі вигоди, з яких користає, й предложив їй руку й серце. Панна задумалась, але дала відповідь неприємну:

— Дуже прошу вибачити, але я привкла до затишного життя десь коло печі й не могла-б бути щаслива з вами на верху брами; там мусить бути дуже холодно, особливо зимою.

Так, дійсно так відповіла, не надавши найменшої ваги тій славі і популярності, що окружали мого приятеля, всім його історичним заслугам і тому високому становищу, на яке він мав підняти свою жінку. Я певен, що всі присутні осуджують дуже остро таке поводження тієї панни, але се нічого не може змінити в тім факті.

У льва разом упала вся енергія; хоч міста ще багато лежало перед ним, але він завернув ся назад і пішов, так

важко ступаючи по хіднику, як кам'яний Роланд в фантазії Гофмана. Так він добрав ся вже до брами й став тихенько вилазити до себе на гору, як разом до його обізвав ся голос:

— А вітаю, вітаю вас, старий друже! Прощу! Жду вже вас, не діжду ся!

Лев не чув ся з такої несподіванки й ледве розібрав, що то промовляла до його ринва, зроблена в формі голови над проїздом брами. Вона справді могла назвати його старим другом, бо була лише щось о п'ятдесят літ молодша від нього, але що роки мідяній фігури, то не ринви: вона за той час погнулась і заржавіла, а хоч доволі добре гармоніювала з виглядом брами, сама в собі не мала нічого приємного. Лев і не знав, що ся ринва вже від яких півтора ста літ щиро й гаряче кохає його, а вгадавши своїм жіночим серцем його смуток самотній, була певна, що він раз так порішив їй осявідчитись, лише подав ся на місто за більши рукавичками.

— Давно жду, — говорила вона тим часом, — прошу-ж до себе. Що-ж ви — певне всі склепи вже були позамкани? Але я радо прийму ваше осявідчення й без рукавичок; для мене се давно не тайна.

Ге, он воно що, дотадав ся лев, і уклонившись гарно, відповів:

— Я прошу вибачити, бо мущу вернутись на свою позицію, а до міста ходив не по рукавички, а по плястер для своєї ноги.

І він виліз до себе на гору. Остання іронія долі особливо його вразила. І для нього колись

„Щастє було таке близьке, можливе“.

І він не міг адержатись, щоб не впустити кілька мідяних сліз до долу. Сі сльози були знайдені одначе другого дня, і занесені до ново-заснованого мійського музею в ратуші, де їх прилучено до иньших історичних споминів з великого повстання року *yst*. Тим часом вони мають зовсім иньше значіння, як то бачить шановна громада з мого оповідання. Саме-ж оповідання може служити дуже користним поученням для дітей середнього віку — від 22 і до 58 років.

VIII.

Оповідання подобалось, і Борсуковий забави „браво“. Він зістав ся в товаристві до кінця вечера, беручи участь в його забавах.

Нарешті таки кінець! Він вийшов в товаристві; нарешті їх зістало ся трьох — близьких приятелів. Вони говорили голосно і жваво, але власне щоб протягти той настрій, те нервово подражнення, їм не хотіло ся розходитись.

— Знаєте, — сказав Бриленко, політик, славнозвістний народний трибун і поет з фаху, — ніч пропала однаково; зайдім до мене, в мене вже певне палить ся, бо так знаєте, я встаю рано, і ми зваримо собі кави й побалакаємо.

Проект прийнято; товариші пішли; перспектива лягання й думок на самоті, що знову почала насідати й сгратхати Борсука, усовувала ся.

Бриленко жив недалеко. Через маленький кабінет-салоник, що zarazом був і сінцями, вони вступили в простору хату, де Бриленко був дома, але вступивши сюди Борсук почув, що йому щось скинуло капелюх з голови, а його товариш спиткнув ся десь і трохи не впав.

— Гей, помаху, то не такий порядок як у вас в дома, — гукнув Бриленко, що пішов наперед шукати сірників і свічки.

Він запалив світло, і приятелі побачили його господу: в великій порожній хаті на порозі висіла гойдалка, коло неї друга, далі гамак.

— Я се собі недавно позаводив для забавки, — сказав Бриленко; — воно розганяє думки й надає той „уміркований і спокійний рух“, про який пише наш приятель Епікур.

Борсук заявив, що він зараз спробує, в якій мірі воно може надати рекомендований Епікуром настрій, і сів гойдатись, тим часом як Бриленко готував каву, а третій — т. зв. Хемік, хоч він був в дійсності професором все-світньої літератури і популярним критиком, уместив ся вигідно коло печі.

— Безперечно, рух повинний бути не занадто повільний, — балакав Борсук, гойдаючись чим дуж на гойдалці й пробуючи дістати ногами до стелі, — бо інакше вода загнеть ся, й розведуть ся жаби й усяка пакість, і чоловік стає таким буржуа, як ти, хеміку; я чув, що ти позаводив собі якісь режими, береш на день чотири рази ванни й туші й позначав собі на парканах вуглем границі для кожної проходки особно. Се не йде до добра, і в тебе скоро почнеть ся розмягчення мозку.

— Годі тобі плести! — озвався до його Бриленко, — я вже зварив каву. Се якась особлива — мені вигадили.

— Духу добродійний, ти, що маєш примху опікуватись Брилем і його роздергим убранням, — декламував Борсук, — навчи його, щоб він мив шклянки кожного разу й не наливав кави в філіжанки з позаторішньою гущою на споді.

— Най живуть тепер буржуа, почавши з Борсука! — сказав Хемік.

Вони сиділи тепер всі вкуці перед камином, при світлі лампи, що висіла на стіні: білявий Хемік з своїми розважними й спокійними рухами; шпаківатий Борсук і розхристаний Бриль з чорною, розкуйовленою купою волосся на голові.

— Ти мені пригадаєш, Брилю, все мої молоді літа, — казав Борсук; — я був як раз такий як ти, коли мені було двадцять і два, але як ти умудривсь дожити таким до сорока двох, то най мені хто скаже! І сей чоловік уважаєть ся розумним політиком, чоловік, що не може зауважити, чи чиста в його шклянка чи ні.

— Хтось би сказав, що власне його увага так скуплена на політиці, аж він не бачить поза нею нічого! — сказав Хемік.

— І то власне була-б помилка, бо Бриль бачить багато, часом аж надто!

— Ти сьогодні в злім гуморі, Іване, — врізав йому Бриль; — я пізнав по твоєму оповіданню, хоч ти хотів бути дотепним і веселим.

— Я держу ся правила: коли хочеш заплакати, голосно засмійся! — сказав Борсук. — І вам раджу його як найбільше.

І він засміявся октавою, потрапляючи на Мефістофеля. Але його не піддержали; він потрапив занадто вірно в боляче місце всіх присутніх; машина веселости, яку вони всі убрали, аби не давати волі своїм сумним думкам, разом упала ніби, і не було чого більше крыти ся одному перед другим.

— Кожний дім має свій скелет в схованці, але наші скелети мають охоту вийти тепер як раз на прохід, — сказав Хемік потому, як кілька хвиль вони сиділи мовчки.

— І на удар по столу озивають ся чарки, — додав Борсук; — ми, очевидно, всі хоруємо одною хоробою — се є *solitudo animi*!

— Діагноза не зла, — сказав розважно Бриль, — хоч хто-б припустив се для таких громадських і популярних людей!

— Ми маємо багато публіки, що кричить „браво“ або свистить нам, коли ми виробляємо свої елюкубрації перед нею, напружуючи на се всі сили не тіла лише, а й духа, розуму, чуття, але се не поратувє нас від цієї хвороби. Твоя правда, Іване! — сказав Хемік.

— Ми всі робимо не для себе, і нічого не маємо свого, і се нас гризе, — сказав далі Борсук.

— Я уважав тебе принаймні більш свободним від цієї хвороби, — сказав Бриль.

— Ви зможете зрозуміти всю глибину моєї протестрації, коли вам скажу, що сьогодні постановив був знайти яку небудь душу, яка прийняла-б моє освідчення, і зістав ся ні з чим.

— А що, Іване, я колись застановляв ся над сям моментом, знаєш у кого — у Шевченка; чи не здавалось тобі, що се якась расова ознака? І я думаю, що вона донека старому може більш ніж киргизький степ і муштра? — сказав Хемік.

— Всякий болить по своєму, — озвався Бриль.

— Але ти з свого болю, Брилю, принаймні зробив дуже добрий ужиток. Твій „Пігмаліон“ зачудував мене; я ніколи не ждав від тебе такої сили в малюнку й такої глибини психології, — сказав Борсук.

— Мусить бути сильне те, що чоловік виболів своїми печінками. Любити так чоловіка і признавати, що він не вартий любови, що се навіть не чоловік, а порожня посудина, якийсь барабан — а не бути в силах відірвати

свого серця... Я знаю лише, що волів бути анальфаетом і садити капусту, як мій батько, ніж бавити ся в таку психологію! — додав понуро Бриль.

Всі знову замовкли.

— А тепер, мої панове, заберемо свої скелети і понесемо їх до дому, — сказав Хемік. — Коли у чоловіка болить зуб, то найліпше лягти й не рухатись.

IX.

Борсук вийшов на улицу. Вже розсвітло, але ще не начав ся щоденний рух. Морозний туман кутав улицы своїм сизим покривом і прикрашував місто. Борсук дуже любив сей зимовий краєвид, але й він не тїшив його тепер. Гіркий сум, побільшений ще випадками цієї ночі, гриз його гірше ніж з вечера.

„Знову затуляти очі на сучасне, рвати ся все наперед і дурити себе божевільною надією на якісь наглі переміни — се просто гидко“.

Йому насовували ся звичайні мрії — покинути всю сю громадську роботу й втікти десь далеко, куди-б і відгомоніх сфер не дійшов — але чи не поніс би він за собою туди й свого суму, своїх гірких спогадів і зневіри? Він як невільник, прикутий до тачки, буде її клясти, а все буде возити; він приріс занадто міцно до цього чуда, званого громадою, що пожрав його фантазію, розум, енергію, чуття й ремигає гіркими реакціями, затроюючи йому існування. Каторжна доля!

В таких думках дійшов він до господи своєї, й понуро вийшов на сходи, коли глянувши на свої двері, несподівано побачив двох хлопців, що силкували ся дістати до дзвінка. Се були малі хлопці з якоїсь зарібницької родини, бідно, хоч чисто прибрані й вимиті. Старший, очевидно, мав на собі батьківську шапку, а його шапкою послугувався менший. Обидва виглядали дуже поважно.

— Кого ви шукаєте, хлопці? — спитав Борсук.

— Івана Борсука, — сказав менший.

— Борсука, що написав отсю книжку, — й старший хлопець показав книжечку, одно з оповідань Борсука, видане особно для народа. — Бо ми хочемо його спитати, для чого той Петро зістав ся бідний, а Іван став багатий.

— Ми читали всі вчора ту книжку, і спитали тата, а тато сказав: „Му-сілі-бісьте спитати того пана“.

— Тато сказав, що вони самі не знають, а що той пан мусить знати, — сьївали далі на два крилося хлопці.

— Стійте, хлопці, я називаю ся Іван Борсук, — сказав їм Борсук, відчиняючи двері, але я ані руш не розумію, про що ви хотіли мене спитати.

Він випустив їх до хати, сказав роздяться і розказати все по ряду. Вони поленили йому все дуже докладно. Вчора ввечері вони читали ту книжку, чи то властиво читав старший хлопець, бо він ходить до школи і позичив в школі ту книжку, а вся родина слухала.

— І ще був дядько Дмитро з дядиною і сторож Іван з сусідньої камениці.

Вони прочитали ту книжку відразу, бо хотіли знати, як то кінчиться, і їх дуже вразила історія того Івана.

— І мама плакали, і дядина Дмитрова плакали, а дядько сварився, що вони не дають слухати, а тато сказав, щоб дав спокій, бо то не їх вина, що воно написано так жалко. А як той Іван викупив тих людей, що то його брат намірився зігнати з ґрунту, і не хотів з братом жити, так татко сказали:

— То добрий парубок, най здоров буде, і не читай далі, сину, бо вже ліпше того не буде“.

в сусідній камениці: розпитайте його самі.

— І ми пішли вас спитати, для чого той Іван, що робив добре, зістався бідним, а той що робив зле, жив щасливо.

Хлопці зачіпали Борсука не з легка. Вони так щільно дивилися йому в вічі, що справді приходилося рішати для них життєву проблему.

— Чи ви, хлопці, хотіли-б кому зробити зло? — спитав Борсук.

— Ні, — сказав старший подумавши, бо люди повинні любити одні одних як братів.

— Добре, хлопче! А як би ти робив не добре, чи міг би ти бути коли

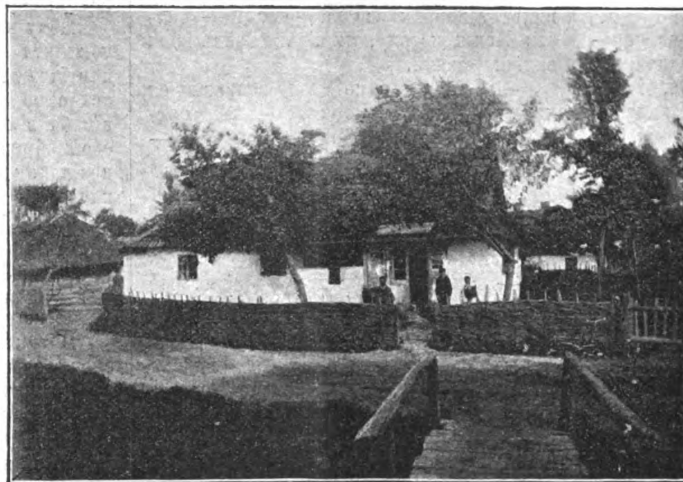
— То значить: Іван хоч був бідний, а був щасливий, а його брат, хоч був наним, а не був щасливий?

— А вже-ж. Я бачу, ти розумієш! А як чого не зрозумієте, то прийдіть знову до мене, хлопці, я вам скажу.

Х.

Хлопці одяглись і пішли. Борсук розібрався й перейшов до свого кабінету.

Сірий попіл, що покрив був вчорашнє полує в камині, зник під новим обережком дерева, що горів ясним промінєм, і вчорашня книжка лежала на полиці камина. Пара грецьких статуй красувалася в своїй віковій непере-мінній красі, і добрий пастир обережно

Міщанська хата на передмістті в Жидачеві.

[Фотогр. Фр. Ржегорж].

— Але всі сказали читати далі, й дочитали. І тоді дядько сказав:

— „А я все таки кажу, що воно не до ладу виходить; хто був добрий чоловік, того обдурено, й зістався ні з чим, а той що кривдив, зістався панувати“.

— А татко сперечався й казав, що воно так і буває, що добрий чоловік має нагороду від Бога, а не від людей.

Другого дня хлопці стали його знову в тій справі батька питати, і він їм сказав:

— Той нан що то написав, живе

щасливим? Чи то-б тебе не гризло? Чи тобі не приємніше робити добро як зло?

— А вже-ж; як батько нас побачив, то все буває потім сердитий, — сказав менший.

— Ото-ж бачите: чоловік щасливий вже тим, що він добре робить, бо то його призначення, то його обов'язок, для того він живе між людьми; а коли-б ще хотів за своє добро якоїсь плати, щоб бути багатим, чи що, то хіба-б то була його заслуга, хіба був би він добрий?

виступав над камином, придержуючи на рамени вівцю.

— Геть з тими плаксивими думками, з тим малодушним квіленням! — скрикнув Борсук, махнувши кулаком в протилежну сторону.

— Перше щастє чоловіка — вільно виконувати те, що йому каже його розум і совість. Решта — то не має ваги, то *ad hoc*, що зовсім никне перед вічним і неустанним життям і розвою передвічної трійці: правди, добра і краси.

І поставивши ноги на приступку камина, він став далі читати вчорашню книгу.

У Львові, в січні 1896.

Дума про військо Ігореве.

Переспів Панаса Мирного.

[Конець.]

XI.

Ой то не сива зозуленька закувала,
Не дрібні пташки защебетали, —
То Ярославна, рано до схід сонця, слізно ридала,
Словами промовляла:

„Ой полечу, — каже, — я зозулею,
Та помчу ся по синім Дунаю,
Сяду-впаду край річки Каяли,
Змочу свої брови рукави,
Та обітру князеві кріваві
На хоробрім його тілі рани!“

Ой у Путивлі на мурови, зрана,
Ще й яснеє сонце не вставало, —
Як Ярославна гірко плакала-ридала,
Словами промовляла:

„Вітре, — каже, — буйнеє вітрило!
Чи то тобі мої слези милі?
На що-ж вієш, вієш-завієши,
На що ханові стріли ханаєш,
На легкому крилі підіймаєш,
В військо мого князя пускаєш?
Чи то тобі в мало простору
Віяти ся понід небосклоном,
Сині хвилі в морі підіймати,
Кораблі на хвилях гойдати?
На що-ж мою радість розвієши —
На шовковій траві розстилаєш?“

Ой у Путивлі на мурови, зрана,
Ще й яснеє сонце не вставало, —
Як Ярославна гірко плакала-ридала,
Словами промовляла:

„Ой ти, Дніпре, — каже, — Слазуте!
Твою славу знають всі люди...
Пробив всі кам'яні скали
Течією в землю половецьку
І на того Кобяка лихого
Святослава носив хороброго...
Чому-ж мені не принесеш, синій,
Князя мого, єдину дружину, —
Щоб я йому, до схід сонця рано,
Своїх гірких сліз не посилала?“

Ой у Путивлі на мурови, зрана,
Ще й яснеє сонце не вставало,
Як Ярославна гірко плакала-ридала,
Словами промовляла:

„Ясне, — каже, — трияснеє сонце!
Любо сяєш з свого ти віконця,
Добрим людям тепло розливаєш —
На що-ж мене слізми обливаєш?
На що своє горляче промінне
Розсипаєш на княжу дружину?
На безвіддю — їх загою томиш,
Сагайдаки — снекою згинаєш,
Стрілещичі — тугою змикаєш?“

XII.

Ой опівночи синє море грало,
На чистеє поле туман налягав:
То сам Господь Ігореві шлях направляє
З землі половецької
На землю руську,
До батьківського золотого престолу вертає.
Вечірня зоря потухає, —
Ігор ні спить, ні дрімає,
Від великого Дону до малого Донця думкою шлях ви-
Опівночи його коник грає, [мірняє.
Овлур за річкою посвистом вістку дає:

Годі, князю, лежать та дрімати, —
Час нам, пора з неволі втікати!
Ой загула від того посвисту земля,
За шуміла в полі зелена трава:
Половецькі шатра захитались...
Не дурно князь Ігор з Овлуром змовлялись!
Ігор очеретом, як горностай, скакає,
Гоголем білим на чисту воду випливає, —
На баского коня сїдає,
Сїрим вовком до Дінцевого луку гаяє,
Серед туману соколом грає,
Сїрих гусей, білих лебідок на поживу собі побиває.
Коли Ігор соколом літає,
Тоді Овлур вовчином гаяє,
Холодну росу збиває, —
Вже-ж під ними баскі коні та й поприставали.

Донець річка тихо грає,
До Ігоря словами промовляє:
„Князю, — каже, — князю Ігоре!

Добре ти дбаєш,
Що з неволі утікаєш,
Кончакови завдаєш досади,
Руській землі жадаєш відради!“
А Ігор до Донця повертає
І словами промовляє:

„Донче, — каже, — Донче!
Велика тобі, превелика дяка,
Що на своїх хвилях мене колихав,
Зелену траву підстилав,
Свої срібні береги розвертав,
Сивими туманами укривав,
Теплим холодком зелених дерев з'одягав,
Гоголем по воді гаяв,
Чайкою поверх хвилі грає,
Малим-невеличким черям по вітрови мчав...

Ой не така
Стугна-ріка!

Хоч аби яку течію має,
А чужі протічки пожерає,
У половецтво геть-геть луки заливає, —
Молодому князеві Розтиславенку путь заступає —
В Дніпрові береги не пускає...
Тоді стара Розтиславиха ридала,
Що ти її молодого сина замчала.
Від жалоців в полі квітки вяли,
Дерева з туги верховини до землі прихилили!“

Ой то не сороки скрекотали:
То Гза та Кончак на слід Ігорів напали.
Тоді ворони не грали,
Галки мовчали,

Сороки не скрекотали —
По лозах ховали ся, повтікали...
Одні тільки дятли стукотали —
Шлях до річки казали,
А соловейки на зорі веселими піснями світ привитали..

Тоді Гза Кончакови промовляє:

„Коли сокіл на гніздо злітає,
Устрелемо соколенка своїми золотими стрілами!“
А Кончак на те відмовляє:

„Коли сокіл на гніздо полине, —
Хай спутає соколенка красная дівчина!“

А Гза знову Кончакови каже:

„Як що його дівчина урідже, —
Та ні соколенка нам не мати,
Ні дівчини в віки не видати.
Тоді й малі птиці в полі половецьким почнуть нас по-
бивати!“

XIII.

Ой правду сказав
Отой віщий Боян,
Піснотворець годин Святослава,
Та Олега, та ще й Ярослав:
„Тяжко тобі, голово, без плечий, —
Лихо й тому тілови без голови...
Отак землі руській та без Ігоря!

Ой то не ясне сонце в синьому небі сяє:
То Ігор на руську землю вертає.
По Дунаєви дівчата співвають:
Через море аж до Київга голоси досягають...
Де Ігор Боричевим шляхом

До святої Богородиці Пирогощої...
Сторона радіє,
Городи веселі,
Старим князям пісні співвають,
А далі й молодим починають:
Слава Ігореві Святославенкови,
І Буй-Турови Всеволодові,
І Володимирі Ігоренкови!
Слава князям і дружині,
Що на поганих ходили —
За всіх християн!
Хвала Богові і вам
Віднині і до віку
Аж до кінця світу, —
Амінь!

ДАРЕМНА НАДІЯ.

Повість А. К.

[А. П. Рибниковій].

◆ [Далі] ◆

Дівчата обудились опівдня. Коли вони до нас вийшли, тітка, жалуючи, почала журити їх, що вони цілу ніч zostавались на палубі і не йшли спати.

— Оце ти, Павлусю, їх так пеуєш, сон їм відганяєш.

— Ні, тітко, — відмовляв ся я, — це вони у мене сон відганяють, вони мене пеують.

Почались приязні перекори: дівчата на мене казали, а я на дівчат.

Надя міні здавалась такою вродливою, якою я ще її ні разу не бачив. Вона була убрана, як селянка Оксамітна, блакитна корсетка перетягувала її гнучкий стан; широкі мережані з вишивкою рукави сорочки облягали на вдивовіжжя її пухленьку, білосеньку ручечку: на шиї у неї було пишне намисто, котре спадало нитками з шиї; дві русі коси обвивали її вродливу головку і прикривались широкою стьонжкою-кіндіякою, котра спадала на ліве плече і вила ся по її мережаному рукаву; ліва зачоса її м'якого волосся, наче-б не слухаючи гребенця, трохи спадала до ока, закривала її частину чола; на блідих щічках її вигравав рум'янець, а на коралевих губках зривав ся солодкий усміх. Вона була вродлива, наче та цариця в казках, наче та дніпрова русалочка! Над неї не було вродлившої на землі! Ні одному маляреви не вималювати її повної вроди, бо ніхто не зміг би визначити її тихого, приязного, доброго, дитячого, святого погляду, у котрому не крились ані дробинки злого, неправдивого.

За дівчатами незабаром прийшов і Макс до нашого гурту. Він зближав ся до нас, мов медвідь той, своєю звичайно дівчиною ходю і муркотав собі щось під ніс.

— Чого ви, Максиме Івановичу, такий сердитий, — озвалась до нього тітка.

— Та що й казати — не виспав ся. Здав ся на дівчат, а вони мене й загомоніли, — відказав Макс, а по його голосі чути було, що наріканням цім він викликав жарти, смішки. Добра була вдача у Макса, тим то його всі й любили й поважали.

Попивши кохвію, дівчата вийшли на палубу, а Макс зостав ся з тіткою балакати у столовому покою.

На палубі було чимало пасажирів з усіх клас пароходу. Чорний робочий люд і жидова містились на одній половині, а білий, гулящий люд — на другій.

Парохід летів, мов птиця, і уносив за собою від нас одні виді за другими.

Між нами почалась весела розмова. Згодом вийшла до нас і тітка з Максом, котрий своїм кожним словом викликав смішки й жарти. За оповіданнями, смішками й жартами, ми й не вгледіли, як і час минув, як помалу-малу скочувалось сонечко весняне і збирало ся заховати ся. Міні одному було до смішок, не до жартів, хоч

і припадало силкома й сміятися й жартувати. У мене виспівала в середині якась велика думка, розростала ся, хоч і не мала в собі ще ні ясного виду, ні ясного образу.

Перед вечером, на заході сонечка парохід наш причалав ся до берега і ми мусіли попрощатися з ним і простувати сухим шляхом до тітчиного хутора Затишного. На березі дожидав нас екіпаж на чотири місяця. Тітка з Надею посідали в назаднім місці, а я з Олею в переднім. Прієя сїла на козлик з кучером. Четверня ситих, рослих коних дружно витягнулась і ми рушали по битій рівній дорозі, котра вила ся по гладкому степу, вкритім пшеницями та житями. Нам припадало їхати кінями тридцять верств. Люблю я їхати по степових просторах у ночі, коли все спить і нічну, мертву, степову тишу перериває коли-інколи гавкання собак на хуторах, що порозлягались то там, то сям, або пугання пугача та иньшого нічного птаха, котрий вилітає з свого темного, затишного кубла за здобиччю й літає по степах, шукаючи собі мшви на поживу. В дорозі одна Оля не переставала гомоніти, розважати нас. Вона й балакала, й співала, й жартувала.

До Затишного ми приїхали близько опівночі. Невеликий, сільський біленький домок кімнат у шість під солом'яним дахом стояв собі у дворі, забудованим усяким господарським будованням. За домом простягав ся густий, стародавній сад. На ганку нас стрів сильний, здоровий дідуган Степан, котрий жив у тітці на хуторі і сповняв усякі служби. Степан був дорогим чоловіком, він був усе на хуторі — і паном і наймитом. Разом з ним у дворі жив ще жонатий син його Яків з жінкою і трьома дівками. Яків кучеровав і теперечки віз нас на хутір. Оце була й уся хуторна челядь тітчина. Сімя Степана переїхала на хутір, як тільки тітка купила його і переїхала до Києва з своєї полуднєвої селитьби. З молодю Степан був у москалях, робив разом з дядьком моїм, тітчиним чоловіком, и усі походи, разом і вийшли з служби. З того часу він й не покидав ні тітки, ні тітчиного добра.

Проїхавши тридцять верств, усі ми добре притомили ся, особливо я, не замикаючи очей дві остатні ночі, їдучи делжанею і на пароході. У всіх нас першою потребою був відпочинок.

На другий день я прокинувся рано. Перша думка, що прийшла до мене, вилила у мене перед очима ясний, хороший образ Наді. Вона була моєю забавкою, вона стала моєю заморокою. Вона собою затуляла образ першого й остатнього мого кохання, образ Катрі, котрий глибоко крив ся у мене на серці, врізав ся глибокими рисами по цїлій моїй душі, у всій моїй думці, давав собою початок усьому, родив і радости, і печалі.

Люди не зможуть зрозуміти і вияснити собі, що воно таке це кохання, чого це один чоловік буває другому до вподоби. Здається, немає ні одної ниточки, котра-б зв'язувала життя двох людей, ніякої однаковості, однак між ними з'явилася якась невидюча, непереможена сила, котра тягне, зв'язує їх. Між ними, що вчора, так недавно були ще чужими людьми, запалав огонь кохання; і горить він і гріє душу, і освічує погляд, і додає сили, і виявляє бажання жити, жити разом, не розходячись, жити до кінця життя одним чоловіком, однією душею, одним серцем, одним неподільним життям.

Чудно якось утворено чоловіка!...

На дворі стояв чудовий ранок. Вікна моєї хати виходили в сад. Я відчинив їх і з саду пахнули у мою хату розкішні пахи від квіток і усякої рослини. Який то був гарний ранок! Пташкі виспівували свої веснянки, шукаючи собі пари, будуючи собі кубельця; гуділи бджоли, перелітаючи з квітки на квітку; де-е у траві, на мураві джорчали собі кузки; понад квітками у пахучому воздуху плавали собі метелики. І все живе своїм голосом наче-б силкувалося звести з землі сон, перервати тишину, виявити своє життя і велавити хороший Божий світ.

Незабаром почув я, що у сусідньому покою почав шуміти самовар, почали брязчати склянками, чарочками, почали балакати люди. Усе в будинку піднялося на ноги. Тітка давала усьому лад і порядок. Я почав одягатися. Добра тітка прийшла до мене, як мати до сина і привітала мене своїм ласкавим витанням. Трохи згодом ми усі зібралися до гурту пити чаю. Оля підмовляла нас піти після чаю оглядати сад. Ми наїлися чаю нашвидку і пішли до саду втрех. Сад був великий, стародавній, густий. Стежечки й доріжечки порізали його на шматочки, на куточки, а самі вилися і крутилися без початку і кінця. За садом з правого боку розростався далеко, далеко березняк, з молодим липняком і осичиною. А за цим розливався чистий ставок, де хлюпалася рибка, виробляючи на просторній воді кружечки, та пускаючи зід води бульбашки. За ставком розляглася сіна зелена сіножат, а ще далі, по той бік сіножати видно було біленькі хатки селян з садками й городами.

Дівчата, мов ті пташечки, щебетали, бігали, грали, втішалися, забавлялися. Міні було тільки не до сміху. Я чув, як у мене таємно виростала більш і більш нова думка, дозрівала, приймала якийсь чарівний вид, якусь цекельну силу.

Міні було важко зіставитися між людьми. Я шукав самотини, шукав глухого місця. Дівчата побігли навколо ставу до сіножати, а я повернувшись у липову пушу, скорою ходою перейшов її, перейшов сад і зупинився на другім боці його, далеко від дому, у вельми глухій частині, куди ми ще не заходили. Там було світле місце, там стояли хрести, а під ними у землі спокійно лежали мерці, там було сільське кладовище. Якийсь сум охопив мою заморочену душу. Я оглянувшись навколо — нічогоїсенько, ні живої душечки. Тут панувала мертва тишина, тут спочивали одні покійники. Потиху я прокрадався поміж могилками, підійшов до дальшої, котра була під стародавнім, гіллястим дубом, і ліг на неї. Я лежав тут довго. Як вовчиця гріє і виростає своє дитяток таємно від усіх, так і я тутечки, у затишку, далеко від живих людей, гріє і виростає свою думку. Ціле життя людське пронеслося перед моїми очима, у ньому виявлялися й світлі й темні сторони, й добре й зле, й гарне й погане. Моя думка виявляла бажання жити новим життям, ступити на новий шлях, звити собі кубельчко, здобути собі й пораду, й утіху, й долю, й щастя. Бажання це розросталося у мене на самоті, куди здалека лунав до мене славний голосочок моєї пташечки, котра виспівувала якусь веснянку. Я піднявся як з могилок і крадькома, манівцем пробрався на голосок. Він доносився з липової пуші. Я пробрався туди, зближився потиху і побачив свою вродливу пташину, котра з Олею разом рвала квітки. Я хотів притулитися за нею і слухати вільну пісню, аж тут — під ногою ногою хруснула суха ломачка і зля-

кала дівчат. Вони покидали квітки і побігли до ставу.

— Хто там? хто там? — вони гукали в слід.

І я відкликнувся. А за мною почала на нас гукати Прися. Приходила вже обідня пора і тітка вислала звати нас до столу. Дві вродливі дівчини, взявшись за руки, побігли до хати, а я поплентався за ними тихою ходою.

— Де ти був? — спитала мене Оля, коли ми усі зібралися до обіду. — Чом ти нас покинув?

— Молився Богу, — без жартів і без стамку відповів я.

— Богу?... — недовіряючи спитала Оля. — За кого? — За самого себе.

Я вимовив це їй тихо і з твердою вірою, буцім то й справді молився. Цей вираз якось незвичайно вирвався у мене з уст і він як раз вірно вияснював те, що у мене було на душі.

І тітка і Оля завважали, що я сидів мов би без язика і стали питати, чи здоровий я. Я відповів їм, що трохи голова болить і заспокоював. Я приймався жартовати, та не доводив до кінця, обривався; приймався оповідати що, і збивався, плутався. У мене на устах були нинішні таємні оповідання, котрі стуляли уста, не пускали мову.

Після обіду ми умовилися піти гуляти до ставу. Ми вийшли втрех і вже пройшли чимало, коли в тім Оля схамулилася, що забула у хаті кошкі на квітки й нитки, щоб вінки вязати. Вона посилала мене, та я не пішов. Мусіла вона йти сама. Я зостався вдвох з Надею. Міні цього тільки було й треба, а цього й шукав тільки.

Нам треба було повертати на право, а я радий Наді звернути у ліво.

— Щоб налякати Олю? щоб вона нас шукала? — відповіла Надя. — Ходімо і станемо тут на боці.

Ми повернули у ліво по доріжці, котра вела до старого, гіллястого вяза. Під вязом цим була дєрєвова лавочка. Ми сіли.

— Міні треба з вами побалакати, — озвався я по-нурі до Наді.

— Ну, що? кажіть!

А казати міні було дуже важко. Здалека починав я вести розмову. Надя наче-б то що раз камініла, блідла, замирала, ставала жінкою Льота. Я сповідався перед нею. Вона не ждала такої сповіді. Я виливав усе свою душу, уста мої розв'язувалися, міні ставало легше дихати.

— І ми поберемося і будемо жити на щастя один одному, — сказав я і замовк.

Мармурова, бліда, німа врода почервоніла, вернула мене наче-б у один мент знову до життя.

— Як же ми можемо жити на щастя один одному, коли ми ще мало знаємо один одного? Ми знаємося дуже мало, ми бачимося дуже недавно.

Розмова перейшла на умову. Я вияснив їй плян свого життя, казав, що мушу швидко перейти з чужини до Києва, де міні обіцяли службу, що ми можемо тоді пізнати добре.

— Коли ми пізнаємося добре, — казав я їй, — тоді або зійдемося на віки, або на віки розійдемося.

І Надя згодила. Вона обіцяла дождитися мого повороту до Нового Року, дождитися цілих сім місяців. Вона мене заклінала нікому не казати про нашу розмову і держати її на самому споді душі і мати надію. І я їй дав своє слово.

Я узав її гарнесеньку рученьку і щиро поцілував. Вона мене поцілувала у голову, мов яку малу дитинку.

Ми встали і пішли на голос Олі, котра здавна гукала на нас, шукала, бігала по саду, була біля нас і нас поминала. По її голосу чути було, що вона сарила. А я переживав самі щасливі хвилини свого життя.

Я був щасливий, наче-б той великий грішник після сповіді, котрому відпущено його гріхи, після важкої покути. Я був щасливий, як та молода мати, побачивши свою дитинку, котра тільки що народилася на світ.

Я не хотів йти до Олі разом з Надею. Надя пішла сама, а я повернувшись у хату. Швидко я прийшов

до них. Оля пильно подивилась міні в вічі і промовила:

— Ти — хамелвон. У тебе в очах або повно туги, або повно радості.

І Надя крадькома глянула на мене і усміхнулася, наче-б таємно відповідала на моє щастє.

Ми гуляли в саду до самого вечера. Ми рвали квітки, дівчата плели віночки на голову і уквітчували свої волосся. До нас прийшла тітка і повела нас навколо саду. Ми підходили до кладовища. Ми підійшли до нього і перехрестились. На гіллі над тією самою могилою, де я лежав, сидів соловей і виспівував свою голосну пісню.

Ми пішли в хату пити чай. Після чаю вийшли усі посидіти на ганку. Вечер був теплий, гарний. Запахи від бузку і ямину розливалися у воздух. Стояла на дворі тиша благодатна. У саду цілою громадою співали солові свої пісні, голосні співі; з стіву доносилося квакання жаб-кумок; з сівнжаті інколи чути було, як деркачі драли, а ще далі, за хутором, дівчата співали на улиці.

Ми проводили у гурті останній вечір. На другий день перед обідом я мусів їхати напіворіт, поспішатись на парохід. Хотілось було довше протягнути останні години, витягнути їх без міри, без кінця. Усі ми більш мовчали, або краще — вели німу розмову, розмову серцем і душею.

— Хочете, я вам заспівую пісню? — озвалася Надя.

Ми стали її просити. Вона зірвалася з місця, пішла скорою ходою у хату і загра на фортеп'яні. Вікна тієї хати, де стояв фортеп'ян, виходили на ганок і були відчинені. Ми сиділи на своїх місцях і слухали. З якоюсь новою силою співала Надя незнайомі міні народні пісні. В тій пісні дівчина хвалила ся, що все у неї стало, хоч вона ні про що й не дбала. Я згадую тепер останні вірші, котрі Надя проспівала дивчі, мов би навмисне:

Не топила, не варила —
На припічку каша!
Зоставайтеся, дівчатонька, —
Тепер я не ваша.

Я й собі зірвав ся з місця, щоб піти подякувати Наді. У один мент я був біля неї і мовчки поцілував її ручку. Вона вийшла на ганок і сіла на своє місце біля Олі.

— Геть, йди від мене, тепер ти не наша, — дорікала Оля, жартуючи. Вона наче-б то якимсь духом чула якусь незгадану таємницю.

Ми довго, довго сиділи ще на ганку і розійшлись трохи що не перед світом.

Я заснув солодким сном, як тільки може спати мала дитина-яголя, свята, чиста, безгрішна душа.

На другий день ми повставали пізно. Міні залишалося бачити Надю усього чотири години. Після чаю я улучив хвилину і попросив міні дати що небудь на пам'ятку, на згадування. Вона обіцяла і згодом щось держала у руці.

— Найдорожше, що у мене знайшлося. Це знак моєї дружби з Олею. Тільки й є на світі два такі знаки: один у неї, а другий у мене. Ми нікому не показуємо цих знаків, ніхто про це й не знає. Це наша таємниця, тим вона й дорога нам.

Вона подала міні світлописну карточку. На ній були намальовані дві вродливі дівчини: Надя стояла з права, а Оля з ліва. Оля положила на праве плече Наді обидві свої ручки і схилила свою вродливу головку, на котрій біленькою смужечкою визначався проділ її чорного волосся. Надя стояла, згорнувши свою ліву руку на пояс; широка стьожка вкривала її русу косу і спадала на лівий рукав. Обидві дівчини були одягані так саме, як я їх бачив на парохіді.

Година виїзду мого підходила. Моя добра тітка поспішала лагодити міні швидче снідання. Перед сніданням ми ходили ще у сад останній раз. Після снідання під'їхала бричка під ганок забрати мене і повезти далеко, далеко. Ми попрощались і вийшли вже на ганок.

— Чи не забули ви чого? — спитала мене Надя. — Де ваші папіроси?

Я пошукав в кишені і там їх не було. Надя як раз угадала.

— Я знаю, де ви їх забули. Певно у саду під вязом, де ви виймали їх.

В її голосі я чув щось таке ниніше.

Я пішов на швидку у сад і побіг до вязу. Той вяз був для мене святаю деревиною. Я не огледів ся, як за мною, запихавшись, прилетіла Надя. Вона ледве переводила дух, очі у неї палали.

— А я й не попросила ся, як треба... — сказала вона міні якимсь пекельним голосом, і сама кинулася до мене і ми... поцілувались.

Вона не скінчила ще свого поцілунку, всунула міні папіроси і стрілою побігла напіворіт.

Цю хвилину життя міні не оповідають...

Звід вяза я повертав ся на ганок тихою ходою.

— Вам треба швидче їхати, щоб не спізнитись на парохід, — завважала міні Надя, наче-б й не вона то міні говорила.

Я ще раз попрощав ся з тіткою, з Олею, а у Наді змагав ся поцілувати рученьку. Вона не хотіла дати, так що тітка і Оля на силу її примусили. Я поцілував її рученьку і, не оглядаючись, сів і поїхав.

„Прощай, моє щастє, моя утіхо, моя надіє!“ — гадав я собі, виїздячи з двору.

На парохід поспів я в час. До Київa приїхав зранка, а у вечері уже їхав до батька. Цілий день у Київi я пробув між товаришами.

Міні залишалося недовго жити у батька. Надходив час знов прощатись з батьком і їхати або до Київa, або знову на чужину чвалати.

Боязко я зближав ся до Київa. Міні дуже не хотіло ся їхати на чужину, хоч, не знайшовши собі служби на Україні, не можна було й не їхати на старе місце.

Я приїхав до Київa і знов задержав ся у „Великій Гостинниці“, котра була міні до вподоби. Я ще не встиг шапки з голови зняти, як міні принесли якийсь лист. Він дожидав мене в гостинниці і прийшов до моїх рук несподівано. По письму міні не можна було розміркувати, від кого цей лист. На швидку я розірвав конверт і на силу зміг прочитати дві-три стрічки, так було написано невразно.

„Міні дуже треба вас бачити. Я живу за шість верств від Київa. Розпитайтеся, як їхати і приїдьте. Буду дожидати що години“.

Видко було, що цей лист був написаний притомом, поспішаючись. Під цими словами невразно було підписано прозвище. На силу я доміркував ся і розібрав, що цей лист був від Катрі.

Як обухом вдарило мене по голові це ім'я.

Образ Катрі, похований на могилках у затишку, під стародавним дубом, мов би мертвець який вилазив з гроба і манив мене своєю сухою, кістлявою рукою. Марою якоюсь виявляла ся Катря перед моїми очима. Міні стало холодно, сумно.

Я сів мовчки на крісло і замислив ся.

Передо мною думкою розгорталася невидюча книга мого колишнього життя, розгортали ся забуті листки моєї молодости, сухі, пожовтілі, прикриті цвіллю та губками.

[Конець буде].

Великодні дзвони.

*І по селах глухих і по гучних містах
Великодній дзвони лунають;
Хвилю дзвонів гудуть, нам у душу плывуть
Та любовю серця наповняють.
Ой лунайте, дзвоніть, неупинно гудіть
Великодній дивний дзвони,
Ворушіть нам серця та до волі будіть,
Вам немає на це заборони.
Зворушіть, розбудіть нашу силу в душі,
Що давно вже заснула в недолі,*

*Що дала ся рабами зробити ся нам,
Наймитами неправди, неволі!
Ой дзвоніть же, будіть, любі дзвони мої,
Але більш над усе вас благаю
Відживіть ви любов в наших рабських серцях
До питомого, рідного краю!
Хай проснеть ся вона, хай промовить усім,
Що і тілом і духом ми люде,
Що Україна-Русь ще не вмерла в ярмі
І правя свої людські добуде!*

М. Школиченко.

ЛИСТИ З КРИМУ.

⇒ [Далі.] ⇐

Від Алушты до Чатирдага десять верстов, до Демерджі трошки ближше. Гори Кастеля зараз під селом: от отся велика долина між горами і сприяє тому, що в Алушті вже з жовтня незручно перебувати. Повітря, правда, тепле, м'яке, але-ж вітри, вітри: коли з Чатирдага, або й зі сходу почне дуть „москаль“, є йому де розгуляти ся; дме він переважно в ночі і дме з такою силою, з таким ревінням і скиглінням, що хоч які дебелі нерви, він розмотає їх на клубок... Та часом ще й холоду такого надме, що хоч кожух бери. Памятаю я 25. жовтня з ранку було тихо, годинно, тепло, ясно; опівдня живе срібло в тепломірі підійшло трохи не до 20° Р. в холодильник. Ми гуляли в літній одежі; дехто ще купав ся в морі; але о 4. годині почав дуть „москаль“ і температура впала до 4° тепла, а в ночі зняла ся така буря, якої міні не доводило ся чути! Вранці довідуємось, що на „перевалі“ випав сніг; дивлю ся у вікно: еге — Чатирдаг і Демерджі понакривали срібно-білі шапки.

Коли ми їхали в Алушту, думка була перебути тут місяць, доки не роз'їдуть ся приїзні гості з Ялти, доки там не попросторійшає; а як що буде добре, то й зазимувати в Алушті. Коли ми приїхали, половина гостей вже покинула Алушту; значить квартиру, гадали ми, знайти не трудно. Однак не так воно стало ся. Санітарні умови не давали й гадати про квартиру дебудь на базарі у Татар. В готелях, хоч половина світильників і порожня, але дорожня страшенна: аби-яка світильничка — на місяць що найменше 25 карб.; а в тій світильничці одному повернутись трудно. Тай не скажем, щоб і чепурно було: в готелю „Європейському“ бруду азовім не по європейськи; до того-ж стоїть він на самім березі моря, а море вже в жовтні, так хвилює, так часом реве і стогне, що в ночі не дасть тобі й на одну хвилину заснути.

Таким чином мусіли шукати притулку де на приватній „дачі“. На „дачах“, найпаче на таких, де господарі самі не хазяйнують а віддають їх в аренду, деруть з приїзних скільки можна. Норми тут жадної нема. „Смотря по человеку“, — сказав міні один „освічений“ власник „дачі“. Се значить, що коли приходить приїзний наймати квартиру, дак хазяїн перш за все пильнує спостерегти, вгадати, чи повна кишеня у приїзного і скільки з його можна взяти? Загадає він інколи в четверо більш; але, хто з досвідом то й не злякаєт ся. Жадають 80 карб., а він дає 20... Торгують ся, торгують ся і глянь поєднають ся на 40, або й менш. Взагалі я з досвіду раджу усім, хто буде в Криму, нічого тут не купувати, не поторговуватись „до поту“. За одну річ в Ялті, яку я звичайно скрізь купував за 2 карб. у мене в „Лучшем магазині“ зажадали 3½ карб., а продали за 1 р. 80 коп.

Що до харчів, дак скрізь і в Алушті і в Ялті і деінде ціна однакова: обід з двох страв — 20 карб. на місяць. Але се-б ще нічого. [У Києві такий обід коштує 9 карб.; а ціни на хліб, масло і т. ин. майже однаковісенькі, що в А-

лушті, або в Ялті, що в Києві]. Лихо от в чому: рідко де трапляєт ся такий обід, щоб готовлено його на чистому маслі, а не на воловому товщи. Частіш за все мішанина того й того. Вдруге не добре те, що обідати мусите о 1-ій годині. Звістно вельми рано; доки спати — добре їсти захочете: треба, або купити чого холодного, або, опріч обіду, брати й вечеру і платити за одну страву 10 карб.

Ще одна річ, на яку в Алушті треба добре уважати: се щоб не взяти квартири на такій „дачі“, що стоїть на низині, або біля річки; тут як раз не встережеть ся від пропасниці. А кримська пропасниця вельми люта! Не доведи, Мати Божа, придбати її! не швидко спекається її і виснажить вона вас добре. До речі зверну увагу людей на загальну обережність в Криму. Підчас заходу сонця не сидіти на дворі і не держати відчиненими вікон і дверей і взагалі, скоро по заході сонця температура низше 5—6° Р., ліпше буде сидіти в хаті.

Нам пощастило знайти добрячу і не дорогу квартиру з здоровими і свіжими харчами у пані Ге. За дві малесеньких, але доволі чистих світильнички платили ми 20 карбованців місячно і по 20 карб. за обід і нічого собі перебули цілий місяць, але про зимівлю в Алушті годі було й думати!

Трохи чи не кожна „дача“ в Алушті має свої виноградники. [Десятина виноградника продаєт ся по 8—10 тисячів карбованців]. Алуштинський виноград набрав собі слави найліпшого з лікарствених. Але на ліки і на їжу просто так не багачко його йде; головним чином споживають його на вино. Перше місце між алуштинськими винами займають вина Токмакова і Молоткова, двох московських богатирів, людей мало, кажуть, освічених, а про те людей, що повагом підбивають під свій „скипетр“ [кишеню] і алуштинських і иньчих виноградарів південного берега, скуповуючи не тільки виноград, готові виноградники, вина, але й землі здатні під виноградні плянтації. Опріч Алушты Токмаков і Молотков позакупляли виноградники і по иньчих селах, на пр. в Оленізї, в Хаба-тубі і иньч. Алуштинські не великі виноградарі, найпаче Татари, що мають по ¼, або ½ морга винограднику, вже-ж то не дурно сподівають ся, що Токмаков з Молотковим „притовкмачат“ молотком свої кишені усіх алуштинських виноградарів, купують у них усі виноградники і стануть „виноградниками“ царями. Вже й тепер Татари чи зібраний виноград, чи вигнане з його вино мусить продавати нікому як Токмакову і К° і продавати за таку ціну, яку „положать“ — звістно положать не ті, що продають — а ті, що купують. Вести конкуренцію з Токмаковими і Молотковими не спроможно не тільки Татарам, але й більш їх значним виноградарям. У Токмакова і К° найбільша фабрика вина; винник у його людина з спеціальними знаннями і вміє гнати, чистити і видувувати вино як сід. Токмаков і К° мають свої великі льохы, де по кільки років вистоюєт ся вино і де його чистять хемічно і надають смаку. Вина Токмакова відомі скрізь по Росії. А тут ще й міністер фінансів заходжуєт ся щоб наумисне посприяти монополії

Токмакових і Молоткових! Бачте д. Вітте домірковався [може й логічно й справедливо, не моє діло!] до потреби завести „бандеролі“ на кримські і інші виноградні вина. Д. Вітте оголосив вже в своєму органі, що коли є податок на алкоголь з жита, з картоплі і иньч., дак чому йому не бути на алкоголь з винограду? Податок буде якийсь то „невеличкий“, виноробів він, кажуть, ні на крихту не варовати ме, одначе „спиняти ме фальсифікацію“ з якою в Росії не можна й розминутися, і дасть в державний бюджет нових 11 мільон. карб. Вийде-б то воно буцім так, що, наче-б то й кози найдуться до схочу і сіно буде ціле! Штука мудра. А про те кримські виноградари і вино-фабриканти міркують „якоюсь“ своєю логікою і кажуть, що „бандеролі“ з кримськими виноградниками і винами, заподіє те саме, що заподіяла вона на Україні з винницями, з горілкою та з тютюном: се-б то убіє виноградарство і виноробство яко дрібню вітку сільського господарства, а сплодить великий промисел в руках жмикроутів-богачів. Чия тут правда — я не скажу. Досвід на Україні, що беруть за свідка Кримчаки, стоїть супроти „бандеролі“... А коли взяти та добре поскребти логіку д. Вітте і здавання його на фальсифікацію вин в Росії [наипаче в Москві] дак ледві чи не буде та логіка культурною... Зроду-віку не чув я, щоб фальсифікацію радикально нівечила „бандеролі“... Міні здасться, що Кримчаки говорять велику правду, кажучи: „І на що тут приплітати справедливості, моральності, логіку та фальсифікацію? Казали-б без сорому: фіск! тай годі! 11 мільон. нового податку не завадять“.

Є в Алушті ще й другий богачир-мільонник теж московський та сибірський купець Стахеев, що орудує буцім то 27 мільонами карбованців. Але Токмакову з Молотковим і за ухом не свербить конкуренція Стахеева. Щось не чути, щоб Стахеева надили виноградники, хоча, кажуть, він чимало вже пороздавав в позичку в Алушті грошей під застав земель. Але се доки що тільки „кажуть“, а певна річ в тому, що д. Стахеев збудовавши собі в Алушті на березі моря розкішну палату „сприяє“ скільки „спроможеться“ освіті й добробиту алуштинських зайдів. Він, кажуть, дав грохи чи не 1000 карб. на школу і на читальню! Все-жв оно ліпше ніж нічого!

— Цікаво-б мені знати, яким шляхом великі виноградні плантації попереходили в руки людей заможних? — спитав я одного Алуштинця.

— Звістно яким... купили... Татари поспродували... і добре, інакше-б культура винограду і вина нерушала-б наперед...

От воно як! Значить задля „руху культури“, треба знівечити дрібну земельну власність!...

Іде в Алушті доволі завзята боротьба двох иньчих ще культур: культур чисто моральних. Культура зайдів-простонародя вимагає, щоб тубольці привчилися уживати замків і замикати комірчини і хати; бо сказано: „не клади плохого, не смущай вора“. Культура тубольців Татар не хоче слухати ся такого змагання і нестемно стоїть на предковичих традиціях: „чужа хата — свята, чужого не займай“.

Дійсне: перейдуть ви поміж татарськими саклями і помістите, що не то що замків, а жадних запорів нема; двері навстез; хто хоч, той і заходь! Усе добро в хаті лежить на видоці і про злодійство не чути. Міні траплялося, зайшовши в крамничку яку, не заставати там нікого; інколи доводилося ждати з пів години, доки прийде господар... І скільки я не розпитував, ні разу не чув, щоб хто скористовався з несприятливості господаря і „купив“ яку річ за „так-гроші“. Та коли-б у кого рука й піднялася, дак сусіда крамар спостереже... У Татар не замки, не засовки доглядають добро, а морально-релігійне виховання і зрощена на йому солідарність. Чия культура в сій справі візьме гору? — владати трудно. Про Татарина не можна сказати, що не користолюбний; гроші, та ще коли вони „монета“, він загарливо любить; любить він і „кейф“, лкбисті і розкоші, але красти він не вміє і не любить. Одначе-ж можна стрінути вже й поміж Татарами, таких, що набрали ся „Русів“ цивілізації. Приїжі гості-туристи, переважно жіноцтво, сплудили між Татарами новий тип лежбоків „проводников“ в гори. Отсі „проводники“ і стають „культуртреферами“ між своїми і вносять ті „культурні“ елементи, які своєю цивільною покривають святість VII і VIII заповіди і між якими має собі захисток і порада „не клади плохого“...

Трапляється також і між зайдами, наипаче тими ремісниками, що осідають по татарських селах стало, такі люди, що переймають ся татарською культурою і філософією: „чужа хата — свята“.

Раз якось пішов я в цукорню дещо купити. Приходжу — ні духа в хаті; зову, гукаю, — ніхто не обзивається. Я взяв, що міні треба було, положив на прилавці гроші і пішов собі. Другого дня заходжу, розповідаю про вчорашнє господарю: він дякує і каже: „я взяв гроші зі столу спасибі вам“.

Другим разом, теж в свята, треба було міні до бондаря. Бондарює в Алушті наш земляк Литвиненко з лохвицького повіту. В бондарні, в пекарні і в світлиці нікогісенького; а двері і вікна навстез. Бери що хоч... Сів я на дворі, дождав ся Литвиненка і кажу до його: „Дивуюся, що ніщо не замкнуто, не зачищено“. А він на те до мене:

— Тут не треба ні зачиняти, ні замикати; ніхто нічого не займе, хіба-б хто з заможних; дак люди навкруги, угледять... Так було і в нас колись. Я ще парубком був [Литвиненко мій ровесник] дак памятаю, що було нічого не замкаємо і все ціле. Тільки було двері на закрутку беремо, щоб часом свиня мордою не відчинила, та не накоїла в хаті шкоди. А в Алушті свиний ніхто не держить, дак і закрутки не треба.

— Правда ваша: в тому селі де я зростав було так само... Тай скрізь:

„Так вічний памяти бувало
У нас в Україні колись“...

[Далі буде].

О. Я. Кониський.

Ч у ж и н е ц ь.

Знеможений перізною борбою,
З тяжким жалем потяг ти у світи.
Що ти чинив, лишилось за тобою
Нескінчене, без змислу, без мети.
Шукаючи сердечної поради,
Ти золоту стрічав ману-любов.

Ти визнавав вї утїх і зради, —
Та самітнім у путь пустив ся знов.
Блукаючи, безрідний і безщасний,
Ти все бажав на певний шлях зійти,
Та все тебе гулив той промінь ясний,
Що ніби віз до певної мети!...

Т. Галіп.

Марія Стюарт.

Трагедія в 5 діях. Написав *Фрідріх Шілер*.

З німецької мови перекладав *Б. Грінченко*.

[В. Чайченко.]

— [Далі.] —

Друга дія.

Вестмінстерський палац

Перший вихід.

Іграф Кент та Вілліам Девісон
стрівають ся.

Девісон.

Ви вже, мільорде, тут? Уже з турніру?
Вже сьвято відбуло ся?

Кент.

Як то? ви
На ігрищах лицарських не були?

Девісон.

Та не пустило діло урядове.

Кент.

Багато-ж гарного не довелося
Вам бачити. Смак вигадав його,
А пишність зробила. Удавали,
Немов фортецю — се красу дівочу —
Бажання воювало. Сенешаль,
Льорд маршал, головний суддя і десять
Ще лицарів британських боронили
Фортецю, а французьке лицарство
Чинило напад. Перш з'явивсь герольд
І віршом домагав ся замку він,
А канцлер відмовляв до його з шанців;
А потім гримнули гармати й з їх
Посипали ся наощі й квітки.
Відбито напад геть, і без нічого
Бажання мусіло назад вернутись.

Девісон.

Зле віщування старостім французьким.

Кент.

Ну, ну, — се жарт, а як насправжки бу-
То, думаю, віддасть вже фортеця. [де,

Девісон.

Хіба? А я так думаю, що ні.

Кент.

Вже владнано найзажчі артикули,
І Франція пристала. Буде герцог
В своїй каплиці нишком свій закон
Держати, а прилюдно боронити
Державну віру й поважати. От би
Побачили ви, як народ зрадів,
Почувши звістку ту. Країна вся
Боялась, що вона умерти може
Без кривного наступника, і знов
Кайдани папські Англію скують,
Як після неї зацарює Стюарт.

Девісон.

Не страшно вже! Коли Єлизавета
До шлюбного покою йде, то Стюарт
Іде на смерть.

Кент.

Надходить королева.

Другий вихід.

Ті, що й були. Єлизавета, її Лейче-
стер веде. Граф Обеспін, Бельєвр,
граф Шрусбурі, льорд Борлейф
з иншими ще французькими та англійськими
панами виходять.

Єлизавета (до Обеспіна).

Мені їх шкода, графе, цих панів,
Що, з широти своєї, через море
Сюди перепливли, щоб не знайти
У мене пишности тієї, яку
У сент-жерменському дворі вони
Покинули. Таких чудово-пишних,
Небесних сьвят, як мати-королева
Французька робить, — вигадати не можу.
Народ веселий, добрий, що як тільки
З'явлюсь, круг мене товпиться ся, мене
Благословляючи, — оце єдине,
Що — трохи з гордістю — чужим очам
Я показати можу. А шляхетні
Вродливі дами, що у квітнику
Цвітуть у Катерини, — ті мене
Саму й мою малу достоїнність сльвом
Своїм тут тільки потьмарять могли-б.

Обеспін.

Еге: уражений чужинець бачить
Одну в дворі вестмінстерському жінку,
Але чим рід жіночий вабить, — все
Злучилось те у її самій до купи.

Бельєвр.

Державице! дозвольте вас покинуть
І пана королівського мого
Вщасливити сподіваною вістю.
Не втерпівши, його палкее серце
З Парижа вигнало, він же в Ажені
Про щастя звістки й до Калé гінців
Поставлено, щоб згоду ту, що вамі
Державні виречуть уста, на крилах
Йому до ух зрадливих донести.

Єлизавета.

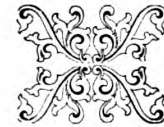
Не слуйте мене, Бельєвре графе!
Не час тепер, а знов кажу, сьвітити
Огні весільні, — небо потьмарило
Над краєм цим, і личить більш мені
Вбиратись у жалобу, ніж у пишні
Весільні убрання: намірає
Мене у серце й рід мій уразити
Близька та неминуча біда.

Бельєвр.

Подай хоч слово тільки, королево,
А зробить ся у щасливіший час.

Єлизавета.

Раби своїм повинностям державній,
Не можуть серця слухатись свого;
Я дівчиною вмерти завсїгди
Бажала й бачила в тому я славу,
Щоб на надгробкові стояло в мене:
„Тут королева-дівчина лежить“.
Мої-ж підданці иншого бажать
І думать уже про ті часи,

Як я умру. Не досить їм того,
Що край наш щастя зазнає тепер, —
На жертву дати їм себе я мушу,
Щоб їм добро зробити й після себе;
Дівочу волю мушу я, своє
Добро найвище, дати за мій народ!
Мені він пана накидає й тим
Доводить, що йому я тільки жінка.
А я-ж то думала, що як король,
Як муж я королюю! Добре знаю,
Що ті, які природний лад ламають,
Не догоджають Богови й хвала
Тим, що до мене царювали тут:
Вони монастирі повідмакали
І тисячі таких, що принесли
Себе фальшиво зрозумілій тій
Побожности на жертву, — повертались
Ізнову до повинностей природних;
Та королеву, що своє життя
В спокої безробітнім не марнує,
Що невисипує і невтомно всі
Повинности найтяжчі відбуває, —
Такую міг би обминуть той
Закон природний, що жіночий рід
Скоряє чоловічому.

Обеспін.

На троні
Своєму добродітелі усі
Ти, королево, позвила. Треба
Тепер одно ще: щоб жінкам, яким
Ти славою єси, жіночим робом
Дала і приклад. Певне, що нежа
Ніде такого, що достойний був би,
Щоб волю віддала йому свою;
Але-ж як рід, величність, дух герой-
І мужня краса тієї чести [ський
Суть варті, то...

Єлизавета.

Так, певне те, що шлюб
З французьким королівим сином — честь
Мені. Еге, признаю ся я щиро:
Коли вже мусить бути се, коли
Цього вже відмінити не можна й мушу
Скорити ся народній волі я, —
Бо воля та від мене дужча мабуть, —
То князя иншого нема в Європі,
Якому-б волю, — мій найбільший скарб, —
Я з меншою огидою могла-б
Віддати. Цього нехай вам досить буде.

Бельєвр.

Найкраща се надія, тільки все-ж
Надія се, а мій би пан бажав...

Єлизавета.

Чого-ж бажає він? (Знімає перстень із паль-
ця і замислена роздивляється ся на його).

Так королева

Те саме, що і проста жінка єсть?
Однакові ознаки їм обом
Повинність накладають і неволю?
Щлюб чинять перетині з з перетинів
Складають ся й кайдани. Так віддайте-ж
Його високоці дарунок сей!

Він не кайдани ще, мене не вяже,
Але зробитись може тим, що вяже.

Белсвр
(стає навколійши і бере перетінь).
Його ім'ям навколійках приймаю
Велика королево, цей дарунок,
Цілючи моїй царіці руку.

Глизавета (до графа Лейчестера,
що пильно дивить ся на неї, поки оте казало ся).
Дозвольте, лорде! (Знімає з його блакитну
бинду й надіває її на Белсвра).

Положіть так
Ви на його високість сю окрасу,
Як я на вас тепер її кладу,
Приймаючи у лицарі мої.
Nonni soit qui mal y pense! Хай зникне
Все неймовірство змежи двох народів
І поєднання щире злучить хай
Французьку та британську корону.

Обеспін.
День радісний, висока королево!
Як би він радісний міг бути всім
І щоб на острові цьому ніхто
Не мучив ся. З твого обличчя ласка
Сияє. О, як би це сийво впало
Ще і на ту безчасну королеву,
Британії та Франції близьку
Однако!

Глизавета.
Годі, графе! Не єднаймо
Ми не однакових цілком двох справ.
Коли у Франції бажання щирі, —
Хай не чуже їй буде наше лихо,
Хай ворогам моїм не буде другом.

Обеспін.
Ганьбу вона на себе положила-б
І перед тебе теж, коли-б вона,
Єднаючись тепер, могла-б забути
Про нещасливу, вірою їй рідну
Вдову свого державця. Вимагає
І честь, і людяність...

Глизавета.
В цім розумінні
Цілком шаную оборону сю.
Хай Франція сповня повинність дружню
Свою, — мені-ж хай дасть королювати.
(Вклоняєть ся французьким панам, а ті з инь-
шими лордами з пошаною виходять).

Третій вихід.
Глизавета. Лейчестер. Борлейф.
Тальбот.
(Королева сідає).

Борлейф.
Преславна королево! ти сьогодні
Народови найбільше бажання
Вволила! Тільки ми тепер і можем
Щасливих зазнавати днів, що ти
Подарувала нам; тепер ми тільки
Без ляку можемо в будучині
Непевне глянути. Та ще одна
Турбота край смутить, ще жертва є,
Що вимагає її увесь народ.
Коли ти згодиш ся, то тим сьогодні
Довічне вчинить Англії добро.

Глизавета.
Чого-ж народ бажає? Скажіть, лорде!

Борлейф.
Марійної голови він хоче.
Коли народови своєму той

Дарунок волі, правди сьвіт ясний,
Що дорого так куплено його,
Ти хочеш забезпечити, то мусить
Вона умерти. І коли ти хочеш,
Щоб не до віку за твоє життя
Боялись ми, — твій ворог вмерти мусить.
Ти знаєш, не у всіх Британців думка
Однакова, і потайних багато
До римського ідолахвальства єсть
Прихильників на острові цьому.
Ворожі всі вони заміри мають,
Прихильне серце до Марії в їх,
З братами льотарингськими вони,
З найбільшими твоїми ворогами
У спілці. Товариство скажене
З тобою бити ся заприсяглось
Жорстоко, до загибуні. В Раймсі, там,
Де кардинал отой живе, вони
Кують на тебе зброю, там учать ся
Вони державців убивати, звідти
Вони все посилають раз-у-раз
На острові твій фанатиків запеклих,
Одягнених в одежі всякі; звідти
Забивців троє вишло вже й без краю
З тієї пащі ворогів нові
Усе виходять та виходять нишком.
А в замку фотрінгайському сидить
Ота, що цю усю війну счиняє,
Підпалюючи факелом любовним
Державу: вміє кожному вона
Подати надію й мольодіж за неї
На певну смерть іде, і гасло в їх:
З неволі визволить її, мета-ж —
На трон твій посадити; Льотаринці
Не признають і досі прав твоїх,
Що ти загарбала престіл твій, — кажуть,
Бо пощастило. Се вони безглузду
Британську державицею вчили
Писати ся. Не може бути згоди
Ні з нею, ані з родом всім її.
Або терпи, як бують, або сама
Удар. І життя — то смерть тобі,
А смерть Маріана — тобі життя.

Глизавета.
Сумну повинність узяли ви, лорде!
Я певна — з щирости ви те казали,
І знаю — мудрість з ваших уст іде;
Але-ж цю мудрість, що бажає крові,
Ненавиджу в душі. Пораду иньшу
Ви вигадайте — не таку жорстоку.
А ваша думка, лорде Шрусбурі?

Тальбот.
По правді ти вхвалила щирість ту,
Що є у серці вірному в Борлейфа.
Хоч не такі слова у мене красні,
Але не менше вірне в грудях серце.
Дай, Боже, віку довгого тобі
На радість, королево, нам усім,
Щоб згодою могла державу цю
Вщасливлювати довго ти. Відколи
Своїх державців має острів цей,
На йому не було ще днів таких
Щасливих; та за щастє те не треба
Своєю славою платити нам,
Або хай перш, ніж зробити ся таке,
Заплющать ся мої на віки очі!

Глизавета.
Сплямїти славу, — Боже, борони!
Тальбот.
Так иньшого-ж ти способу знайди
Державу ратувати, бо стратить Стюарт —

Неправий спосіб. Ти не маєш права
Казати присуд їй, бо не піддана
Вона тобі.

Глизавета.
Так помилялась рада
Державна, парламент мій, всі суди
В державі нашій, як одноголосно
Сказали, що я право маю те?

Тальбот.
Не тим права доводять ся, що більшість
За їх. Британія не цілий сьвіт,
Твій парламент не рід увесь людський,
І сьогодні Англія не та,
Що перш була і що ще має бути;
Змінюють ся нахильности людські,
А з їми і думки людські, як хвилі
То устають, то падають у низ.
І не кажи, що мусиш ти потреби
Скорити ся й народнім домаганням:
Аби схотіла — що хвилини можеш
Впевнити ся, що вільна ти цілком.
Так вияви-ж, що лати кров тобі
Зненависто, що ти обритувати
Життє своїй сестрі бажаєш! Тим,
Що иньшу подають тобі пораду,
Ти покажи свій королівський гнів,
І зараз же ота потреба зникне
І право те уже неправом стане.
Сама судити мусиш ти, сама,
На цю гниучку хвойдинку не спирайшись,
Свого послухайсь милосердя сьміло!
В м'якє жіночє серце не жорстокість
Господь поклав. І ті, що заснували
Державу цю, дозволивши їй жінкам
Королювати, — саме тим вони
Показують, що не жорстокість мусить
Король у цій країні виявляти.

Глизавета.
За ворога мого й державі щирим
Граф Шрусбурі стає тут оборонцем;
Та крапці ті порадики мені,
Яким любійше єсть моє добро.

Тальбот.
Нема кому за неї оступитись,
Ніхто не зважить ся обставити за неї,
Щоб не зазнав гніву твого. Дозволь же
Мені, старому, що біля труни
Стоїть і вже не звабить ся земними
Надіями ніякими, її,
Покинуту оборонити. Хай
Не кажуть, що в твоїй державній раді
Із себелюбством промовляла страсть,
Але мовчала милосердність. Все
Злучилось проти неї. Ти сама
Не бачила її обличчя досі, —
Ніщо в твоєму серці не промовить
За неї. Не провини хочу я
Обороняти! Кажуть, що вона
Свого звеліла вбити чоловіка;
А з тим, хто вбив, вона звінчалася — так.
Тяжкий то гріх! Але його зробила
Вона в той час, як домова війна
Там лютувала, як її безсилу
Васалі тиєли й мусіла вона
Найдужчому віддати ся до рук.
Хто знає, якою силою те сталося?
Бо жінка утлая істота єсть.

Глизавета.
Ні, жінка не безсила! Єсть і дужі
З їх душ і в їх про жіночю несли
Не хочу, щоб казали при мені.

Тальбот.

Нещастє вчителем було тобі,
Не усміхало ся життє до тебе,
Заздалегідь не бачила ти трону,
А перед себе бачила труну;
В Водстої, в темнім Тoverі, — в недолї
Навчилась ти поважних обовязків;
Облесник жаден там не знав тебе,
І, сьвітoвix не відавши утїх,
Ти рано вчилась дух зміцняти свій,
Собі вдивлять ся в душу й шанувати
В житті цьому добро правдиве тільки.
А бідoлашну Бог не боронив.
Дитиною до Франції узято
Її в той легковажний двір, де радість
Бездумна панувала, — там вона
Впиваючись щоденним сьвятуванням,
Не почувала голосу від правди,
Гріховне сьайво очі їй сліпило
І течія нечиста затигла.
Її часткою припала врода пишна
І нею, цвітучою, усї жінки
Марія переважила, — обличчєм
Не менше пишна, як високим родом...

Глизавета.

Мільорде Шрусбурі! та схаменїть ся-ж!
В поважній радї тут ми сидимо.
О, надзвичайная краса то мабуть,
Що і старого розпалює так!
Ви, лорде Лейстєре? Ви мовчитє
Самі. Чи вам оте уста скувало,
Що красомовности дало йому?

Лейчестер.

Мовчу я здивування, королево,
Що уха сповнено тобі страхами:
Казки, що їм імовірну чернь
На улицях лякають, досягли
Сюди, аж у твою державну раду,
І мудрих заклопочують мужів.
Великим дивом дивувати мушу:
Так безземельна королева ця,
Що не могла і свій маленький трон
Оборонити, всїм васалям посьміх,
Вигнанка з власної землі, — вона
Тебе лякати може із темниці?
Як, Боже мій? вона тебе лякає,
Що право виявля на твій престіл?
Що не вважають Гізи ті тебе
За королеву? Та чи з того-ж може
Твоє поменшати право, що тобі
І рід твій дав, і парламент ствердив?
Чи-ж Генрихів останній тестамент
Її від трону мовчки не відсунув?
Чи-ж Англія, новим щаслива сьвітoм,
Написці кинеє ся до рук? Від тебе,
Улюбленої королеви, піде
До душогубки, що Дарилєя вбила?
Чого ці люди хочуть докучні,
Що за життя тебе уже лякають
Наступницею і ніяк не можуть
Діждатись, поки заміж підеши ти,
Щоб церкву та державу ратувати
Від небезпечности? Чи не стоїш
Дівочою красою пишна ти,
А та що дня все йде до ями ближче?
І сьвідчусь Богом, певний я, що ти

Багато років ще її могилу
Топтати будеш і без того, щоб
Сама її штовхати мала в яму.

Глизавета.

Лорд Лейстер перш казав інакше.

Лейчестер.

Правда,
В судї я обставав за смертну кару,
В державній радї — иньше я кажу.
Не за правд тут мова, а за те,
Що користнїше буде нам. Не вже
Тепер вона страшна, коли її
І Франція, остання оборона,
Покинула, коли вщасливить хочеш
Ти сина королївського собою
І розцвіта надія, що державі
Наступника даси? На віщо-ж ще
Її вбивать? Вона вже мертва й так:
Погорда — справжня смерть? А бере-
Щоб не вернуло спочуттє її [жисьь,
Знов до життя! Моя така порада:
Хай в повній силі присуд смертний буде,
Нехай вона живе, але живе
У ката під сокирою нехай, —
І скоро-б хто за неї міг повстати, —
Сокира та на неї упаде.

Глизавета (встає).

Я чула, що ви думаєте, лорди,
І дякую за щирість вам. Тепер
З пособою від Бога, що державцїв
Напучує, ті доводи розважу
І те, що здасть ся кращим, ізроблю.

[Далї буде].

Т. Шевченко в дорозї заслання.

[2 серпня 1857-ого року до 27-ого березїля 1858-ого року].

Критично-біографічний нарис.

Написав О. Я. Кониський.

[Далї.]

Здавало ся усе гаразд. Тимчасом 23-ого серпня прийшла з Уральська звістка до Ускова про ті обмеження, які в амнестії постановлено задля Шевченка! Усков спостеріг, що вскопив в халепу. Властиво кажучи жадної помилки він не вчинив; але-ж войсько, формалїстика та дисциплїна вимагали, щоб Косарєв вирядив Шевченка до Уральська, ретельно справляючи наказ свого начальника. Отсе раз; а друге — ще гірш: Усков дав Шевченкови в білеті дозвіль їхати туди саме, куди їздити Тарасови цар заборонив!

Усков переполошив ся і ту-ж мить післав в Астраханя наказ до свого ад'ютаанта Бурцова, щоб він, коли Шевченко ще в Астраханї, спинив його, відібрав проїздний білет і вирядив до Уральська. А коли Шевченка в Астраханї вже нема, дак зараз відіслати до поліції в Нижній Новгород, в Москву і Петербург прохання його, Ускова, щоб зараз спинити Шевченка, скоро він туди приїде.

На превелике щастє тоді, коли Усков писав своє посланїє до Бурцова — Шевченка не було вже в Астраханї. Але якої знов лихої долї зазнав би наш геропаха, коли-б був посидїв в Астраханї ще а тижень? Мусїв би безапелляційно знов перепливати через Каспійське море і подорожувати до Уральська, а далї й до Оренбурга і там сидїти знов в „широкій“ тюрмі. Мабуть лиха доля на сей раз заспала, а добра тим часом посприляла Тарасови.

Бурцов одержав напєри від Ускова 29. серпня, коли „Князь Пожарський“ з Шевченком підпливав вже до Саратова. Довїдавшись, що Шевченка нема вже в Астраханї,

Бурцов післав по адресї прохання Ускова і, певна річ, додав і від себе звістку Нижегородській поліції, що Шевченко пливе на „Князі Пожарському“. Ся звістка попередила Шевченка, прийшла до Нижнього Новгорода ранїш ніж приплив „Князь Пожарський“. І от поліція повинна була відібрати у Шевченка білет і самого його повернути до Уральська!)

„Що-ж його тепер діяти з такою пригодою?“ — журив ся Тарас. Нові приятелї його Брилкин, Овсянников і Кашкин порадили „занедужати“. Тарас і сам згодив ся „що не гріх буде лицемірством обігнати підлість“. А остання вразила його так, що коли-б не отся порада добрих людей, так, каже він,²⁾ „довело ся-б мінї тепер сидїти за ґратками і дожидати „указа обь отставкѣ“, або просто кинути ся в обійми красунї Волги. Здаєть ся останнє чи не було-б лекше“.

Полїцмаїстром в Нижньому Новгороді був тоді гвардїї полковник Лапа, а помічником у його Кудлай; люди оесвічені. Вони розуміли, що вимагання — повернути Шевченка до Уральська, було-б нелюдським мордованням чоловіка і так вже доволї вимученого і що тут опріч нікчемного формалїзму — нема про що й говорити. До того-ж і губернатором тоді у Нижньому був чоловік трохи ліберальний, Муравєв [не той що потім вїнав людей у Вильні]. Нарешті і час тоді був

1) „Русская Старина“, Май, 1891 г.

2) Записки, 124.

Original from

UNIVERSITY OF ILLINOIS AT
URBANA-CHAMPAIGN 3

в Росії — добрий: над нею витав дух оновлення і, здавалося, над нею сходило сонце волі і правди.

Тим то поліція не турбувала Шевченка. 1-ого жовтня Лапа з лікарем Гартвігом завітала до його і списали протокол, що поет слабує на якийсь довгий недуг. Тарас став певним, що подорож його до Оренбурга річ непевна тепер.¹⁾

Губернатор Муравєв, давши Шевченкові дозвіл перебувати „до одужання“ в Нижньому Новгороді, післав в Оренбург лікарське свідоцтво Гартвіга. А сам Шевченко за порадою добрих приятелів, а більш за все графині Толстої післав просьби: в Оренбург — до нового генерал-губернатора Катеніна, щоб не вимагали від його приїзду в Оренбург і в Уральськ за „указом“; а в Петербург до графа Федора Толстого, щоб виклопотав йому дозвіл хоч на два роки приїхати до столиці, щоб ще повчитися в Академії.

Уся ота нова переписка неминуче мусіла задляти ся, вже через те єдине, що залізниця тоді з Нижнього Новгороду ще не було, а пошта ходила собі повагом. Але хоч би як не задляла ся відповідь з Оренбурга і з Петербурга, мусів поет сидіти в Нижньому Новгороді і „хоровати“ доки не приїде та, чи иньча відповідь. Надії більш було на добру відповідь.

IV.

І відповіді тієї мусів ждати Шевченко трохи що не цілого пів року. Не можна сказати, щоб за сей час життя його в Нижньому Новгороді трапляли ся які незвичайні пригоди, щоб видавали ся лихою, чи доброю стороною: до таких можна хіба зареєструвати невдатне сватання його до Шуюної, та приїзд до Н. Новгороду його великого друга артиста Михайла Щенкина.

Звістно і без таких надзвичайних випадків життя поета не йшло рівною ходою, як воно йде у людей звичайних; повно у йому переходів, перемін в становищі духа, повно енергії, як завжди буває з такими як Тарас великими і глибоко перенятливими людьми. Прокидало ся те фактами дрібними, але прокидало ся під барвою властивою тільки людям видатнішим. Жадного дрібного вчинку в життю Шевченка не треба й не годить ся нехтовати. Тим то ми й переглянемо життя його в Нижньому Новгороді день скрізь день.

На знаємості в Нижньому Новгороді з людьми інтелігентними Тарасови недостачі не було. Нижегородці щиро сердо і гостинно витали його і ми й тепер вважаємо за обов'язок висловити сердечну подяку Українцям Нижегородцям за привітну гостинність до нашого поета. Ледві чи була в Нижньому Новгороді така освічена господа, щоб двері її не були на ветеж відчинені задля віщого кобзаря України. Не тільки люди звичайні, але й люди видатніші, аристократи, богатири, князі, починаючи з губерського маршалка вважали за честь і шанобу для себе знаємість з тим, кого три місяці назад капітан Косарев велів муштровати прилюдно на пляцу по кілька годин що дня.

Окрім Брилкина, Овсянникова і Шрейдерса, яким Шевченко і які Шевченкові стали людьми своїми близькими, між знаємими Тараса в Н. Новгороді бачимо князів Голицина і Трубецького; генералів Ваймарна і Фрайліха; начальницю дівочого інституту генеральшу Дорохову; бачимо відомого критика музичного Улибашева і иньч. і иньч. Ми й тепер радіємо читаючи звістки, як сердечно витали в Нижньому Новгороді нашого поета.

Бачимо, одно слово, що життя Тараса пішло не згірш і з боку околиць його ні що не нагадувало йому, що він все таки сидить на припоні, під доглядом поліції.

З свого перебування в Ниж. Новгороді Шевченко пильнує скористовати ся перш за все задля свого духа і свого

олівця художницького. Перебуваючи на засланню він майже зовсім не мав хліба духового. В листі 12 листопада р. 1857. до графині Толстої він щиро признаєть ся, як він з'убожів на хліб духовий: „Міні, — пише він, — неминуче треба було якоїсь зупинки між Північною Пальмирою і степом киргизським; інакше я прибув би до вас сущим Киргизом. Впродовж 10 літ я, опріч „Русского Инвалида“ нічого не читав. От ви і гадайте собі яким темним чудачком прибув би в товариство людей освічених! Тепер книжок у мене сила. Я читаю запоем і раюю читаючи“.

Книжок дійсно не бракувало. Опріч звичайної преси російської того часу, опріч книжок українських, що поприсилали до його з столиці Куліш, Лазаревський і иньч. приятелі, він добував ще російські книжки, видані за границею. У Англичанина Гранда роздобув він видану Герценом в Лондоні „Полярну Звїзду“ р. 1856. „Намальовані на обкладинці портрети наших апостолів-мучеників [повішених за 14. грудня] вразили мене, — пише Тарас 3. грудня, — так тяжко, так скорботно, що я не спроможу ся відпочити від сего темного вилину. Як би то добре було, коли-б хто на споми́н отєї скорботної події видав медаль. З одного боку вибиті-б портрети отсіх велико-мучеників тай підписати „перші російські благовістники волі“, а з другого боку патрет „Неудобозабываемого Тормазя“, під ним підписати: „не перший російський катюга коронований“.¹⁾

Кладучи поклони перед подією 14. грудня р. 1825, глибоко шануючи діячів її, так званих „декабристів“, Тарас стосуєть ся одначе до них небезкритично. В „Записках“ його читаємо про деякого з декабристів от які замітки: „У Якобі стрівав ся і благоговійно спізнав ся з декабристою Іваном Анненковим, що вертає з Сибіру [по амністії 26. серпня]. Сивий, благий і величавий засланець. В бесіді його нема й тіни озв'єрення на своїх жорстоких суддів, навіть добродушно кенкує з фаворитів коронованого фельдфебля з Чернишова і з Левшина, що був головою верховного суду [над декабристами]. Благоговію перед Тобою один з наших первозваних апостолів“.²⁾ Але трапила ся другим разом нагода записати де що з життя другого декабриста. Тарас стрів нешлюбну доню одного з декабристів „дівчину на предиво гарну, любу і шпарку“, і каже: „Туга бере мене, коли я бачу таких [нешлюбних] дітей. Нікому, тим паче заступникови волі людської, я не прошою такої незалежності неморальної; вона спугує таких горонашних дітей. Нехай вже який небудь гультай-гусарин, або дідич-собачник! Таким можна вибачити, але декабриста, що поніс свого хреста в пустиню Сибіру во ім'я людської волі, тому не можна вибачити такої незалежності. Коли він не спроможен був стати вище звичайного чоловіка, дак не повинен був принижати себе перед людьми звичайними“.³⁾ Другим разом з приводу того-ж таки декабриста, Шевченко записує про його такі звістки: „Він — батько Ніни, займає в Москві якусь значну посаду, а мати проста Якутка, живе в Ялutorовську. Він одружив ся з богатиркою, вдовою К. властиво на те-б то, щоб добре виховати свою Ніпочку... гідкий батько“.⁴⁾

Радіє Тарас почувши від Варенцова, приятеля Костомарова, що в Москві поміж молодіжю ходить лист Костомарова до царя, лист повний правди і взагалі розумніший і ширший ніж лист до царя від Герцена. Лист Костомарів написав з Лондону. Коли се правда, — додає Тарас, — так запевне можна сказати, що Микола Іванович „сопричтен“ до собору наших закордонних апостолів. Благослови його Господи, на отсе́му великому шляху“.⁵⁾

(Далі буде).

¹⁾ „Записки“ стор. 141.

²⁾ ibid. стор. 136.

³⁾ ibid. стор. 112.

⁴⁾ ibid. стор. 144.

⁵⁾ ibid. стор. 135.

¹⁾ „Записки“, стор. 128.

ОПОВІСТКИ І КРИТИЧНІ ЗАМІТКИ.

Народописна карта українсько-руського народу. Зладив Др Гр. Величко. Коштом і заходом Товариства „Прорівіта“ у Львові. — 1896 р. 3 літографії Анд. Андрейчина у Львові.

Давно дождана карта вкінці появилася. Ширина її виносить 1 метр. 32 цент., а висота 80 цент. Як вже заголовок вказує, є се карта „народописна“, значить розходилося в ній головнио о зазначенє розселєня нашого народу, вказанє етнографічних его границь і увидиєнє положєня его в збитих масах і осадах супротив сусїдів, як Поляків, Білорусинів, Москалів, Румунів, Малярів і иньших дрібних народів. Се власне мав автор на меті і длятого в означєнє як найбільшого чиста місцевості не вдавав ся. Мимо те бачимо на карті зазначєні всі головні міста й місточка, ріки й річки, височини й низини, гори, болота і т. п. Наш нарід зазначєний краскою ясно-жовтою, Поляки сірою, Білорусини темно-жовтавою, Москалі блїдо-рожевою, Румуни камінною, а Маляри рожевою. На просторах, де наш нарід розсїв ся збитою масою, визначєно назвами докладно краї й губернії. Окрім головної карти бачимо чотири менші, поміщені по боках: 1) Гіпсометрична карта „малоруських“ земель; 2) Осади „малоруські“ в губернії самарській і оренбургській; 3) Осади „малоруські“ в Угорщині південній і 4) Краї приамурський.

Карту, після вказівок автора, виконав в 19 краєках наш земляк Андрій Андрейчин у Львові — вдатно. Годі нам однак згодитись з добром красок. Як небудь не перечимо, що добір красок відповїдає естетичним вимґам, однакє практичні зглядї промавляють за красками більше різкими. І так на означєнє нашого народу ужито краси ясно-жовтої. Поминаємо се, що подібним кольором означєно Кабардинців, Татарів і Білорусинів; в дєнь все таки видіо розселєнє нашого народу. Але не так буде тоді, коли оглядаєть ся карту при світлі: колєр ясно-жовтий прєдставляєть ся тоді блїдим, немов блїм, і спливаєть ся з сусїдними, подібними красками. Практичний отже згляд вказуєв ужити до означєнє нашого народу колєру більше різко відбиваючого. Карта прєжї має служити до практичного ужитку, а не до вистави. Далі — треба було границі держав відріжнити від границь провінцій иньшими знаками. Добре було би також показати простір розселєня нашого народу в Европі і подати чистіо Русинів в кожій з провінцій, як се зроблєно на малій народописній карті, виданій прєд 3 роками нашим товариством педагогічним. Недоглядови треба приписати неоднєстайність в назвах нашого народу. На заголовку читаємо: „Народописна карта українсько-руського народу“. Длячого-ж відтак в трох малих побічних картах, умїщєних на долині, названо землі і осади не українсько-руськими — а „малоруськими“?! Не завадило-б було звернути пильнїшу увагу і на спосіб писаня: раз читаємо на пр. губ. полтавська, харківська, волінська, херсонська, — Пятигорська, Георгієвська, Новочеркаськ і т. п., — а другий раз — губ. чернігівська, київська, Павловск, Острогжск, Славянск і т. п. З тим всїм однак сама карта і виконанє її вдовольє. Виданєм її зараджєно лєкуцій потребі. Ново-видана карта віддавати ме нам прєважні услуги при науцї і лектурі, а в наслїдок сего вона повинна статись конечною оздобою стїл руських комнат, Бєсїд, читальнє і т. п. Нашому тов. „Прорівіта“ можемо бути лиш вдєчні, що при щєдрїй жертві пок. патріота Ст. Качали підїянлось, як на наші відносини, так коштовного видавництва, — і числєними замовлєннями дати наглядний доказ, що на таку карту ми ждали. В нащї, що єя карта потрібна дуже й нашим читачам, видїдали ми у товариства „Прорівіта“, що передплатники „Зорі“ за посередництвом нашої адміністрації можуть купувати карту, наклеєну на полотно, за 2 злр. 70 кр. [а з реком. пересилкою 3 злр.]. До рєчі скажемо, що тепер при оправі розтинано карту на 4 часті; однак з огляду, що при висилцї на провінцію муєть ся згинати її на 8 частий, було-б добре, щоби при оправках дальших примірників розтинано її на 8 частий, позаяк тепер карта в місцях неперетятих згинаєть ся і опїєля тоді її випростувати.

Василь Лукич.

Проба улаштування хронології до творів Тараса Шевченка. Написав О. Я. Кониський. — [Відбитка з VIII тому „Записок“. У Львові, 1896 р. 20 стор. 8°.

В VIII-ім томі „Записок“ помістив наш письменник Вп. Ол. Кониський статю під заг. „Проба улаштування хронології до творів Т. Шевченка“, з котрою хочемо зазнаємити наших читачів. Хоч на Україні і в Галичині вийшло чимало збірних видань творів нашого поета, мимо те й досі нема у нас критично зложєної хронології до его творів. А се річ великої ваги, бо, звїстно, хронологія творів письменника є історисю его розвитку, історисю его творчости. Тож автор скінчивши критично оброблєну житєпись за першу половину житя поета, взяв ся за критично зложєнє хронології его творів, написаних саме в тім часі. Творити вірші почав поет після викуну его з кріпацтва, 22. квітня 1838 р. Який же є першиї его твір? Поет, казав, що з перших его творів, написаних в „Лїтньому Саду“ надруковано тільки „Причину“. Останній его твір прєд відставлєнєм его до Оренбурга походить з 30. мая під заг. „Понад полєм їдє“. Таким спосєбом поезії „Причина“ і „Понад полєм їдє“ єтьотя на самієньких краєх Тарасової творчости за першу половину его віку, а між ними треба добрати хронологію до всєго того, що поет написав в тім часі, доки з невольника панського не став невольником військовим. До кожного однакє твору тяжко добрати певні дати, а хїба до видатнїйших недатованих творів. І так до рр. 1838 і 1839 належать твори, щє були надруковані в „Кобзарі“, котрий вийшов в Петербурзі р. 1840 коштом і заходом Мартоса і в Грєбінчиному альманасї „Ластівка“. Автор виписує змїст „Кобзаря“ й „Ластівки“ і що до кожного в них надрукованого твору подає дати на підставі певних фактів, подробиць, записок, листів, приміток і т. п. Тої самої методи дєржить ся автор і в означуваню иньших творів поета. І так „Гайдамаків“ рєєіструє до творів написаних р. 1840, — „Черницю Марїну“, „Хустину“ [„У недїлю не гуляла“] і драму мовою московською „Никита Гайдай“ до р. 1841, — поему „Слїбная“ і твори надруковані в „Молодику“ до р. 1842, — „Гамалїя“, „Назара Стодоло“ [ориг. моск.] і моск. поему „Тризна“ до р. 1843, — „Наймицьку“, „Назара Стодоло“ [укр.] і „Псалми Давидові“ до р. 1844 і т. п. Вкінці автор на підставі повисших згаданних дослїдів укладає хронологію творів Шевченка за першу половину его житя в такий спосіб: *I. Р. 1838*, в Петербурзі: Причина; Катерина, Перебендя, Іван Підкова, Вітре буйний і На вічні памяті Котляревському. *II. 1839*, в Петербурзі: Тополя, Тарасова нїч, На що мінї чорні брови, Думи мої, думи мої до Основьяненка. *III. 1840*, в Петербурзі: Гайдамаки. *IV. 1841* р. Хустина, Черниця Марїна, „Слїбная красавица“ і „Гайдай“. *V. 1842* р. Утоплєна, „Слїбная“, „Данило Рєва“, Тяжко важко в світї жити і Н. Маркєвичу. *VI. 1843* р. Гамалїя, Назар Стод. (моск.) і Бєзталаний в [Яготинї]. *VII. 1844* р. Чигирин [в Москві, 19. лютого], Сон [в Петербурзі, 8. червня], Наймицька, Назар Стод. (укр.) і Псалми Давидові. *VIII. 1845* р. Великий лїох [в Миргородї], Розрита могила, Невольник [Марїїнськє], Іван Гус, Посланнє, Кавказ, Холодний яр і Заповіт. *IX. 1846* р. За думою дума рєєм вилїтає, Не жени ся на богатїй, Чого мінї тяжко, Вітер в гаї, Не хочу я женити ся, Не завидуй богатому, У Вильнї городі і Пустєка. *X. 1847* р. Княжна, Відьма, Русалка, Лїлєя, Калина, Три шляхи, Хустєка (Рано вранцї), Хустина (Чи на те вже Божє воля), Вєсїр, За байраком байрак, Од стрічєчки до стрічєчки, Ой одна я одна, Не кидай матерї, Костомарову і Понад полєм їдє.

Вп. автор означив свою статю сїгнатурою І., значить можемо сподїватись, що небавом побачимо в „Записках“ статю II, обїймаючу хронологію творів поета за другу половину его житя а то тим певнїйше, що критично оброблєна житєпись III-ка за сєй час, як довідуюсь, є вже на окінчєнє. Нєма що казати, що єя нова праця д. Ол. Кониського дуже улєкшить працю того, хто забєрєть ся написати широку житєпись Шевченка і докладний критичний огляд его творчости і творів.

Василь Лукич.

ВАСИЛЬ ВАСИЛЕВИЧ ТАРНОВСЬКИЙ.

В сім числі на 123 стор. містимо портрет Василя Тарновського, властителя музею, котрий перед 7 роками перевезено з Качанівки, борзненського повіту, до Києва. Сей музей, то справдений екарб національний. Великого кошту, багато праці, часу і любови до рідного краю треба було на те, щоб зібрати сей екарб. За теж і потомки наші по віки дякувати муть В. Т.—ому.

Очевидно, музей сей далеко ще не відповідає тому, щоб репрезентувати усі важливі епохи українсько-руського життя історичного, але-ж сего й не можна вимагати від приватного музею. Та в кождім разі задля Києва музей В. Т.—ого не тільки цінна і важна річ, але й така, що ліпшої від неї нема там нічого в сім роді. У Києві хоч є маленькі приватні музеї, як от у проф. В. Б. Антоновича [переважно археологічний], у Хайновського і інші, та вони мало кому з публіки відомі. Археологічний і нумізматичний музей при університеті хоч і дуже багатий, але теж і не завжди відчинений для публіки. Одним словом: в такім великім місті, як Київ, в столиці України, нема поки що публічного музею. Та мабуть вже недовго прийде до нього ждати. Від року заходить ся коло сеї справи окремих комітет і як запевняють, вже в сім році, в червні, в часі приїзду царя до Києва відбудуть ся закладання будівлі під музей.

Багато треба місця і часу на те, щоб описати як належить музей В. Т.—ого. Головну силу річній музею становить XVIII вік, але немало тут зустрінете свідків XVII і XIX в. Окрему світлицю займають річи, що стосують ся до Т. Шевченка. Окрім бюстів і портретів поета, тут бачите наші порт, з котрим проживав Шевченко, тут і портфель поетів, і невеличкий каламар єго, і перо, і фляшочка і скринька з фарбами, і кольберт, і палітра і інші малярські причадали Тараса; тут Тарасова сорочка, червона китайка, якою була покрита поетова дошовина, як перевозили тіло єго з Ки-

іва на вічний спочин під Каневом; тут сила Шевченкових малюнків, листів і рукописів. Останніми взагалі музей може пишати ся: є тут рукописи Костомарова [Мазепа й Мазепинці], Куліша [Чорна рада], є листи М. Гоголя; є цілий альбом автографів гетьманів: Хмельницького, Виговського, Бруховецького, Мазепи і Розумовського, — а також письменників: Гулака-Артемовського, Гребінки, Максимовича, Марковича і т. и. Далі значне місце в музею займають цінні портрети наших гетьманів і інших історичних діячів, яко то: Острожського, Полуботка, Сави Тунтала, Паліхи і багато інших. Є там і велика сила усякої зброї; є дві запорожських хоругви, з тих одна оригінальна: на ній намальована Божа Матір, котра своїм омофором вкриває українсько-руський народ. Одним словом в музею Василя Тарновського така сила дороговісних річ, очевидно як для приватної людини, що дуже цікаво було-б описати музей в усіх єго подробицях. Друком оголошених матеріалів маємо в тім огляді небагато, бо тільки: а) випуск I. каталога „предметовъ малорусской старины и редкостей коллекции В. В. Тарновского“ [Київ, 1893 р.], що містить в собі опис предметів, посвячених виключно пам'яті Тар. Шевченка; б) стаття В. П. Горленка в додатку до „Всемирной Иллюстрації“ під заг. „Шевченко — живописец и гравёр“ [Гл. „Труды“ 1893 р. № 4] і в) „Офорты Т. Г. Шевченка въ коллекции В. В. Тарновского“ [Київ, 1891 р.]. Сі матеріали, про котрі була ширша згадка в „Зорі“ в рр. 1892 і 1894 н-ер 5, тяжко роздобути тим більше, що „Каталогъ предметовъ малорусской старины“ і „Офорты“ навіть в продажі ніколи не були. Се вказує на тим більшу потребу докладного опису музею. Маймо надію, що прейш найдеть ся хтось з тамучих земляків в Києві, котрий підійметь ся сеї праці і подасть як найширшим кругам змогу познакомитись з тим національним ескарбом, зібраним великими коштами і заходами українського мецената В. В. Т.—ого.

Х Р О Н І К А.

* На жадане декотрих наших письменників, котрі не всім приготувати в означенім часі [до 1 н. ст. цвітіння с. р.] своїх творів на конкурс „Зорі“, продовжаємо отсим речинець до 1 н. ст. червня с. р. під усливами наведеними нами в оповістці конкурсній в н-рі і с. р. на стор. 20. Редакції наших часописів просимо уклібно повторити в найближших числах як оповістку конкурсую, так і продовжене речинця.

* Сумна вістка наспіла з подільської губернії на Україні. Петро Ніщинський, звідний перекладник „Антиопи“, „Одисеї“, автор „Вечерниць“ і інших загальнолюблених пс-музикальчих, висл. проф. грецької мови в Ате-нах, Анапсі, Одесі й Бердянську, помер 16 н. ст. марта с. р. скоропостижно в наслідок параліжа у свого зятя о. Адамовича в місті Ворошилівці, подільської губ. Ширшу посмертну споминку про него помістимо в найближшій числі „Зорі“. Земля єму пером!

* Друкуєть ся в нашої друкарні П-ий том „Р. істор. бібліот.“, містячий в собі переклад Костомарова „Мазепа й Мазепинці“ [з скороченнями] й Антоновича „Останні часи козащини на правім боці Дніпра“. Почавши від сеї останньої монографії, видавництво трохи змінило свою методу видання: доси праці подавали ся без апарату наукового, уважали на потреби ширшої публіки; тепер же мають подавати переклади повні, зі всіми примітками, поби могли заступити першотвір. В дальшій томі мають увійти монографії Антоновича й Шульгина про тайдмачину й монографії про громадський устрій України-Руси в період литовський і польський, та часи Гетьманщини.

Василь Лукич.

ПОСМЕРТНІ ОПОВІСТКИ.

Олександр Амфіанович Тиша-Тишинський помер вночі 9 н. ст. лютого [28 січня] с. р. нагло від удару апоплексичного в Чернігові.

Був се оден з невеликого вже гурту „Основи“. По скінченню університету в Києві, пішов на заслани, звідки вирвавшись, осів у рідні Чернігові і тут цілий свій вік працював на громадську користь. Довгий час служив земству, місту, міському банкові і майже всім громадським інституціям, які є в Чернігові. На літературній ниві він працював в „Основі“, в „Чернігівськ. Листку“, — відтак потрохи в нашої „Зорі“, а найбільше в „Дзвінку“. Як єго поважали в Чернігові свідчить се, що на труні єго було 15 вішків. Земля єму пером!

Андрій Мужик-Степанський помер на самий Великдень 5 н. ст. квітня в Золочеві в наслідок удару серця, який навістив єго в часі проби театральної. В покійний втратила наша сцена талановитого і трудящего артиста, одну з найліпших своїх сил. Вступивши до народного руського театру в р. 1866, їздив він тринадцять літ з трупою від міста до міста, головню по Галичині, а оден рік [1868] виступав на Україні. Покійний виступав в комедіях, драмах, трагедіях і оперетках, а спеціальністю єго були характеристичні ролі. Щоби скріпити убогий в 1870-их рр. репертуар, переложив кілька творів, а також зладив шість творів оригінальних: Бесіда на обжинках, Псотишні, Сагагірський дяк, Мішанка, Довбуш і Чорний Матвій. Маючи сильно вироблене почуте національне, не спроневався ся рідній сцені, і через повних 30 літ не покинув єї ніколи, а яко вірний син вітчизни ділав з нею долю й недолю. Не заманили єго ні оден раз ніякі чужі трупи театральні... Тож львівська „Руська Бесіда“ узаючи єго великі заслуги для рідної сцени подарувала єму в єго 25-літній ювілей срібний вінець, а тепер похоронила єго 7 с. м. своєю коштом. Похорони відбули ся величаво при громадній участі єго товаришів і Русинів. [Ширшу згадку про єго життя й діяльність подали ми в р. 1892 в н-рах 21 і 22]. Вічна пам'ять і пером єму та рідна земля, котру він щиро любив!

Від Хвалів. Виділу кравського одержали ми „Оголошене висліду конкурсу“ з проською помістити єго в „Зорі“. Отсе й подаємо в повній основі:

Ч. 14.031. **ОГОЛОШЕНЕ**
висліду конкурсу на оригінальні руські твори сценічні.

Виділа кравей Королівства Галичини і Володимирії з Великим Князівством Кравіським подає сим до загальної відомості, що Комісія, покладана до порішення конкурсу на оригінальні руські твори сценічні, оголошеного ухвалою Виділу кравського з дня 27. Лютого 1895 р. Ч. 11.542, постановила на засіданню, котре відбуло ся дня 27. Лютого 1896 р. в Виділі кравейм. призначити: Першу надгороду в сумі двіста п'ятдесять [250] зар. в. а. штупі п. з. „Дні зорі“, написаний п. Борисом Грінченком. — Другу надгороду в сумі двіста [200] зар. в. а. штупі п. з. „Назмарини“, написаний тм самим автором. — Третю надгороду в сумі сто п'ятдесять [150] зар. в. а. штупі п. з. „Торговля жемчужинами“, написаний п. Григорієм Цеглинським. — Четверту надгороду в сумі сто п'ятдесять [150] зар. в. а. штупі п. з. „Кандидат“, написаний дром Яковом Невестюком.

Ті П. П. автори штук, невідзначених надгородою, котрі не всказали Виділу кравському окремо адреси, під якою їх твори мають бути звернені, аволють те зробити тепер, а іменно найдальше до дня 30. Цвітіння с. р. бо в противнім залучаю Виділа кравей заридити отворене дотичної копєрти і відослать твору під вказаною в ній адресою автора.

У Львові дня 13. Марта 1896.

Маршалок кравейм:
Станіслав ґр Вадені в. р.

Член Виділу кравського:
Тадей Романович в. р.

З снз Числз розсилає до додаток: „Словарь російсько-український“, том III, арз. 7.

ПЕРЕДПЛАТА ПЛАТНА З ГОРН ВНОСИТЬ: З додатком „Словарь російсько-український“: на цілий рік 8 зар., [для заграниччя 16 рублів або 32 марок]. — Без „Словаря“: на цілий рік 6 зар., [для заграниччя 12 рублів або 24 марок], на пів року 3 зар., на чверть року 1 зар. 50 кр. — Одно Члз коштує 30 кр.

Редактор части літературно-наукової: Василь Лукич.

За редакцію відповідає: Кость Паньковський.